Sh:»5084

TAHRİYM

٦٦﴿ سُورَةُ التَّحْرِيمِ

Tahrîm sûresi medenîdir. Buna «Müteharrim suresi» veya «Lime tüharrimü sûresi» de denilir.

Âyetleri - On ikidir.

Kelimeleri - İki yüz kırk dokuzdur.

Harfleri - Bin altmıştır.

Fasılası - ﴿منار﴾ م٠ن٠ا٠ر harfleridir.

Sebebi nüzulü - Baş tarafındaki âyetlerden anlaşılacağı üzere tahrîm hadisesidir.

Tahrîm - İ'tikadî veya fi'lî, aslî veya a'rızî, muvakkat veya gayri muvakkat surette haram etmek, haram kılmak veya men'eylemek, mahrum kılmak ma'nalarına gelebilirki ya teshıri ilâhî ile veya zorla veya akıl cihetinden, yâhud şer'î cihetten, yâhud resim ve adette emri sayılan biri cihetinden yasak veya men'edilmek, mahrum kılınmak suretlerine şamil olup talâk, zıhar, iylâ gibi ba'zı yemin aksamı da buna dahil olur. Burada ise Peygamberin kendine yaptığı bir tahrîm vak'asının ismi olarak bu Sûre ona muzaf kılınmıştır. Ve esasen tahrîm, Allaha aid olup Allahın halâl kıldığını haram kılmak iyi olmadığı anlatılmıştır.

Bu vak'anın hulâsası: Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem Hazretlerinin zevcelerinden birine sirr olarak söylediği bir sözü o zevce temamen ketm edemeyip yine

ezvacı tahirat içinden en ziyade hemhal olduğu diğer bir arkadaşına çıtlatmış, bundan haberdar olan Hazreti Peygamber ona o sirri ketm edemediğinden dolayı serzeniş buyurmuş ve buna karşı o ikisi

birbirine arka çıkarak ve dünya refah ve ziynetine müteallık ba'zı dilekler arz ederek diğer zevcelerini de alâkadar edecek bir tazahürde bulunmuş olmaları dolayısiyle Aleyhissalâtü vesselâm hem Dünya hayatın nazarındaki ehemmiyyetsizliğini anlatmak hem de ailesine bir dersi tehzib vererek binnetice rızalarını yoklamak üzere kendisine halâlı haram eder yollu bir yemîn ile mu'tad olan tarzı hayatından ve haremlerinden iylâ şeklinde çekilip meşrebe denilen selâmlık odasında bir ay uzleti ihtiyar etmiş olması vak'asıdırki ba'zan i'tikâf sünneti seniyyeden olmak hasebiyle ibtidalarında bunun ne olduğu fark edilememiş fakat biraz sonra hanei saadette ezvacı tahiratın hepsi Resulullahı gücendirmiş olmak endişesiyle hücrelerinde hicran ve hirman elemleri içinde göz yaşları dökmeğe başlamış ve derken Peygamber bütün zevcelerini boşamış diye şayi' olmağa başlıyarak işiten eshabı kiramı birdenbire merak ve telâşe sarmış ve bu esnada Sûriyye cihetinde Rumların tabi'iyyetinde hukûmet edene Hırıstıyan Arablardan gassanîlerin Müslimanlara harbetmek için tedarükâtta bulunduklarına dair Medînede havadis işa'asiyle Münafıklar da eracîf ve tehyicata bir vesiyle buldukları zu'muna düşüp sevinmişlerdi. Nihayet yirmi dokuzuncu gün hitamında Resulullah uzletten çıkıp hanei saadetlerine avdet buyurmuştu. İşte bu Sûre bu tahrîm vak'ası sebebiyle nâzil olmuş olduğu gibi Tirmizînin rivayet ettiği vechile sûrei - Ahzâbda geçen «

يَآ اَيُّهَا النَّبِىُّ قُلْ لِاَزْوَاجِكَ اِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا

وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ اُمَتِّعْكُنَّ وَاُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا» âyeti de bu

sebeble nâzil olmuş, ve Müslimin bir rivayetine

Sh:»5086

nazaran sûrei Nisadaki «

وَاِذَا جَآءَهُمْ اَمْرٌ مِنَ الْاَمْنِ اَوِ الْخَوْفِ اَذَاعُوا بِهٖ» âyeti de bu sırada

inzal buyurulmuştur.

Bu hadise hakkında sahih, gayri sahih bir takım sözler söylenmiş ise de imam Ahmed, Buharî, Müslîm, Tirmizî, İbni hibban ve daha başkalarının sahih senedlerle tahric eylemiş oldukları vechile Hazreti Ömerin İbni Abbas Hazretlerine olan beyanatı ve Hazreti Aişe hadîsleri bizi en ziyade tenvir edecek sahih rivayetlerdendir.

Buharînin bir senedi: «

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبدِ اللّٰهِ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بَلَالٍ،

عَنْ يَحْيٰى، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ حُنَيْنٍ، اَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا يُحَدِّثُ اَنَّهُ قَالَ،»

Müslimin bir senedi: «

حَدَّثَنَا هٰرُونُ بْنُ سَعِيدٍ اْلاَيْلِىُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ وَهْبٍ، اَخْبَرَنِى سُلَيْمَانُ يَعْنِى ابْنَ بَلَالٍ، اَخْبَرَنِى يَحْيٰى اَخْبَرَنِى عَنْ عُبَيْدِ بْنِ حُنَيْنٍ، اِنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللّٰهِ بْنَ عَبَّاسٍ يُحَدِّثُ»

Bu iki senedle Buharî ve Müslim şu iki rivayette müttefikler: İbni Abbas radıyallahü anhüma hadîs anlatarak dediki: Ömer ibni Hattaba bir âyetten sormak isterdim, bir sene durdum, mehabetinden soramadım, taki hacca çıktı beraberinde ben de çıktım, döndüğümüzde yolun birazında (Merri zahranda) idik bir haceti için erâke saptı, ben bekledim, nihayet fârig oldu, sonra beraberinde yürüdüm (o abdest alıyor, ben de suyunu döküyordum, bir sırasını buldum) ya emirelmü'minîn! Kimdir o iki kadın Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem Hazretlerinin zevcelerinden ki ona karşı tezahürde bulunmuşlar? Dedim, o, Hafsa ve Aişedir dedi. Ben vallahi bir senedenberi bunu sana sormak istiyordum, fakat saygımdan soramıyordum, dedim, öyle yapma dedi bende bir ılim olduğunu zannetiğin birşeyi hemen bana sorki bir bilgim varsa onu sana haber veririm. Sonra Ömer şöyle dedi: Vallahi biz doğrusu cahiliyyede kadınlar için

bir emir sayıya almazdık tâ Allah tealâ onlar için indirdiğini indirinciye ve haklarında verdiği payı verinciye kadar. Ben, dedi: kendi kendime bir emirde düşünürken karım şöyle şöyle yapsan dedi, ben de o senin nene gerek?

Sh:»5087

Benim irade ettiğim bir işte senin tekellüfün ne oluyor? Dedim. Bana, ey ibni hattab: sen kendine karşı gevezelik edilmesini istemiyorsun, halbuki senin kızın Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem Hazretlerine karşı mırıldanıyor, hattâ o günü öfkeli bırakıyor deyiverdi, hemen Ömer kalktı, yerinden ridasını aldı, tâ Hafsaya kadar gitti, ona kızım dedi, sen Resulullaha mırıldanıyor, bütün gün öfkeli bırakacak kadar söyleniyormusun, vallahi dedi: biz hepimiz ona söylenir, mırıldanırız. Bunun üzerine dedim ki: bilirsin ben seni Allahın ukubetinden ve Resulü sallâllahü aleyhi vesellemin gadabından daima tahzir ederim, a kızım! Sakın seni arkadaşının güzelliği ve Resulullahın ona sevgisi mağrur etmesin -Aişeyi murad ediyordu -. Sonra dedi: çıktım, karabetim olduğu için Ümmi selemenin yanına girdim, ona söyledim Ümmi seleme dediki: teaccüb ederim sana ey ibni hattab! Her şey'e girdin de resulullah ile zevceleri arasına damı girmek istiyorsun? İşte bu söz beni öyle bir tutuş tuttuki vicdanımda duyduğum teessürü kısmen kırdı. Bunun

üzerine onun yanından da çıktım. Ve benim Ensardan bir arkadaşım vardı. Ben gitmediğim zaman o bana haber getirir, o gitmediği zaman da ben ona haber getirirdim. Bu esnada gassan Meliklerinden birisini de endîşe ediyorduk, bize yürüyeceği söyleniyor, yüreklerimiz ondan dolgun bulunuyordu. Bir de bakdımki arkadaşım Ensarî kapıyı çalıyor, aç aç dedi, Gassanîmi, geldi? dedim, hayır ondan daha eşedd, Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem zevecelerinden uzlete çekilmiş dedi. Gönlümden hafsa ile Aişenin burnu sürtüldü dedim, elbisemi aldım çıktım, nihayet vardım, anladımki Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem bir kaç basamakla çıkılır bir meşrebede (şerbetlik denilen sekili bir hörcede) siyah bir uşağı da kademenin

Sh:»5088

başında, söyle, Ömer ibni Hattab, dedim, nihayet bana izin verdi, resulullaha bu söylediğim sözleri hikâye ettim. Ümmi Selemenin sözüne geldiğimde Resulullah tebessüm buyurdu» bir hasır üzerinde bulunuyordu, onunla arasında bir şey yoktu, başının altında içi lif dolu bir meşin yasdık vardı, ayaklarının yanında dökülmüş biraz karaz (samğı ârabî denilen selem pusesi), baş ucunda da asılı bir pösteki vardı, böğründe hasîrin eserini gördüm ağladım, neye ağlıyorsun? Buyurdu, Yaresulallah dedim: Kisra ve Kayser

bulundukları hal içindeler, sen ise Allahın Resulüsün, buyurduki Dünya onların âhıret bizim olmasına razı olmuyormusun اهـ.

Müslimin ve Tirmizînin mütekarib ve müttefık oldukları diğer bir rivayet:

Müslim, «

حَدَّثَنَا اِسْحَقُ بْنُ اِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِىُّ وَ مُحَمَّدُ بْنُ اَبِى عُمَرَ ﴿تَقَارَبَا فِى لَفْظِ الْحَدِيثُ﴾ قَالَ اَبْنُ اَبِى عُمَرَ حَدَّثَنَا وَ قَالَ اِسْحٰقَ اَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، اَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِىِّ، عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ اَبِى ثَوْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ»

Tirmizî: «

حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ اَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزَّهْرِىِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللّٰهِ ابْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ اَبِى ثَوْرٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ يَقُولُ»

Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem Hazretlerinin zevcelerinden iki kadını ki Allah tealâ « اِنْ تَتُوبَآ اِلَى اللّٰهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَّا » buyurmuştur. Hazreti Ömerden sormağa hırslanır dururdum, tâki Ömer haccetti, ben de beraberinde haccettim, yolun bir yerine geldiğimizde abdest alıyordu, ben de ellerine matharadan su döküyordum ya emirelmü'minîn! dedim: nebiy sallâllahü aleyhi vesellemin ezvacından o iki kadın kimdirki Allah azze ve celle onlara « اِنْ تَتُوبَآ اِلَى اللّٰهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَّا » buyurmuştur? Ömer bana « وَاَعَجَبًا لَكَ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ » dedi: o Hafsa ve Aişedir dedi, sonra hadîsi anlatmağa başladı: biz, dedi: ma'şeri kureyş kadınlara galib bulunuyorduk. Medîneye geldiğimizde bir kavm bulduk ki kadınları onlara galebe ediyorlardı. Bizim kadınlarımız da onlardan

Sh:»5089

öğrenmeğe başladılar, bir gün ben karıma öfkelendim, bakdım mırıldanıyor, mırıldanmasını münasib görmedim, azarladım, benim dedi mırıldanmamı neye münasib görmüyorsun? Vallahı Peygamberin zevceleri bile ona mırıldanıyorlar, ve birisi o gün geceye kadar yanına uğramıyor, ben gönlümden doğrusu onlardan öyle yapan muhakkak haybet ve husrana düşer, dedim. Ve menzilim avalide benî ümeyye (ibni

zeyd) de idi ve Ensardan bir komşum vardı, Resulullaha gitmek için nevbetleşerek inerdik, birgün o iner vahıy haberini ve saireyi bana getirirdim, ve o sıra «gassanîler bize gazâ etmek için atlarını na'llatıyorlarmış diye havadis alıyorduk. Derken birgün o komşum yatsıleyin bana geldi, birdenbire kapıyı vurdu, hemen çıktım, çıkarçıkmaz «bir emri azîm hadis oldu» dedi. Gassanîlermi geldi dedim, ondan daha büyük: Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem kadınlarını tatlîk etmiş, dedi ben gönlümden, Hafsa haib-ü hasir oldu, bunun olacağını zannediyordum, dedim ve sabah namazını kılınca giyindim, sonra fırlayıp tâ Hafsanın yanına vardım. Gördümki ağlıyor [Müslimin diğer bir rivayetinde hucrelerin hepsinde de bükâ var] sizi Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem tatlîkmı etti? Dedim, bilmiyorum, o işte tâ şu meşrebede mu'tezil, dedi, bunun üzerine vardım, bir siyah kölesine (yine Müslimin diğer bir rivayetinde: dış kapının eşiğindeki Rebah nam kölesine) vardım, Ömer için istizan et dedim, girdi sonra bana çıktı, seni kendisine söyledim bir şey demedi dedi, bunun üzerine mescide fırladım, vardımki minberin etrafında bir takım kimseler oturmuş ağlıyorlar, yanlarında biraz oturdum sonra vicdanımdaki duygum bana galebe etti, yine o uşağa vardım: Ömer için istizan et dedim, yine girdi, çıktı, seni kendisine söyledim, bir şey demedi, dedi, sonra yine

mescide gittim oturdum, sonra yine vicdanım bana galebe etti, yine o uşağa vardım, Ömer için istizan et dedim, yine girdi sonra bana çıktı, kendisine seni söyledim, bir şey demedi, dedi, ben de döndüm giderken baktım uşak beni çağırıyordu, gir sana izin verdi dedi, bunun üzerine girdim, bakdımki Hazreti Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem bir « رَمَلَ حَصِيرَهُ » hasîr örgüsüne dirseklemiş, böğründe hasîrın izini gördüm (Müslimin Ikrime rivayetinde: bir hasîr üzerinde yan gelmişti. Oturdum üzerine izarını çekti, ondan başka üzerinde bir şey yoktu hasîr bugrüne iz yapmıştı) Yaresulallah, dedim kadınlarını tatlîkmı ettin, hayır buyurdu - Allahüekber dedim, bizi bilirsinki Yaresulallah biz ma'şeri Kureyş kadınlara galib bulunur bir kavm idik, sonra Medîneye geldiğimizde bir kavm buldukki kadınları onlara galebe ediyorlar, bizim kadınlarımız da onların kadınlarından öğrenmeğe başladılar, birgün ben karıma öfkelendim bana karşı mırıldanıyordu mırıldanmasını münasib görmedim azarladım, neye azarlıyorsun dedi, Vallahi Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem Hazretlerinin zevceleri bile ona karşı mırıldanıyorlar. Hem onlardan birisi o gün geceye kadar yanına uğramıyor bunun üzerine ben Hafsaya dedimki sen Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem Hazretlerine karşı mırıldanıyormusun? Evet, dedi: her birimiz o gün geceye kadar yanına uğramaz, dedimki: içinizden her kim öyle yaparsa muhakkak haib-ü hasir olur. Her biriniz kendine Allahın, Resulünün gadabından dolayı, gadab etmiyeceğine emînmi bulunuyor? Alimallah bir lahzada helâk olur.

Bakdımki Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem tebessüm buyurdu, Hafsaya demiştimki dedim Resulullaha karşı mırıldanma ve ondan bir şey isteme, sana iktiza ederse bana söyle ve sakın arkadaşının Resulullaha senden daha sevgili ve daha dilber olması da seni mağrur etmesin. Resulullah bir daha tebessüm buyurdu. Bunun

Sh:»5091

üzerine Yaresullah! Müsaade buyurmanızı reca ediyorum « اَستَـأْنِسُ » dedim. Peki buyurdu, başımı kaldırdım baktımki odada üç şeyden başka levazim yok, Yaresulallah dedim: Allaha duâ et ümmetine genişlik versin, ona ibadet etmezlerken Faris ve Ruma genişlik vermiş. Böyle deyince doğrulup oturu verdi de sen şekk içindemisin yebne hattab! Onlar hoşlukları dünya hayatta geçiştirilen birer kavm, buyurdu (müslimde: ben de benim için istiğfar ediver Yaresulallah dedim) ve kadınlarına küsmüş olduğundan dolayı bir ay kadınlarının yanlarına girmemeğe yemîn etmişti: bu babda Allah tealâ ıtab buyurdu (Tirmizîde: ve onun için yemîne keffaret kıldı) Zührî, bir de dedi, Urve bana. Aişeden şöyle haber verdi, Hazreti Aişe dediki: vaktaki yirmi dokuz gece geçti, Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem bana geldi, benimle başladı (Müslimde: Yaresulallah sen bizim yanımıza bir ay girmiyeceğine yemîn etmiştin, halbuki yirmi dokuzdan

girdin, ben onları sayıyorum dedim ay yirmi dokuzdur buyurdu) da ya Aişe ben sana bir emir anlatacağım,

acele etme tâki Ebeveynine danışasın. Buyurdu. Sonra bana bu âyeti okudu « يَآ اَيُّهَا النَّبِىُّ قُلْ لِاَزْوَاجِكَ » el'aye. Müslimde: « اَجْرًا عَظِيمًا » ya kadar

Aişe dedi: Vallahi ebeveynimin bana ondan ayrılmayı emretmiyeceklerini muhakkak bildirdi. Ben de dedim

ki: ay, bunun hakkındamı ebeveynime danışacağım? Elbette Allahı ve Resulünü ve darı âhıreti isterim.

Ma'mer, bir de, dedi, bana Eyyûb haber verdi, Aişe demişki: benim seni ihtiyar ettiğimi kadınlarına haber

verme, Resulullah da ona buyurmuşki, Allah beni mübellig olarak gönderdi, muannit olarak göndermedi,

Tirmizî derki: bu hadîs İbni Abbastan bir kaç vechile rivayet olunmuş, hasen sahîh bir hadîstir. Aynî hadîs

hakkında Müslimin diğer bir rivayetinde: Hafsa ve Ümmi seleme demiş ve şu fıkraları ziyade etmiştir:

hucrelere vardım, her evde bükâ vardı,

Sh:»5092

hepsinden bir ay iylâ yapmıştı. Yirmi dokuz olunca onlara indi اهـ.

Buharînin: Hazreti Enesten olan rivayetinde de Hazreti Ömer şöyle demiştir: Peygamber sallâllahü

aleyhi vesellem Hazretlerinin zevceleri ona karşı gayrette ictima' etmişlerdi. Ben onlara «o sizi boşarsa rabbı ona sizden daha hayırlısını verir demiştim « عَسٰى رَبُّهٗٓ اِنْ طَلَّقَكُنَّ » âyeti nâzil oldu» اهـ.

Bunlar gösteriyorki: tahrîm meselesi yalnız Aişe ile Hafsaya veya Hafsa ile ümmi selemeye aid değil, hepsiyle alâkadardır. İkiden bahsedilmesi ikisinin diğerlerine nazaran daha ziyade hususıyetlerindeki ehemmiyyetten dolayı olup bir taraftan bu ikisi diğer taraftan obirleri iki zümre halinde olarak birleştiklerini anlatıyor. Bu babda Müslimin Cabir ibni Abdillah radiyallahü anhten olan şu rivayeti de bunu ve sebebini şöyle iyzah ediyor. Cabir dediki Ebu Bekir girdi Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem huzuruna istizan ediyordu, nâsı kapı önünde oturmuşlar buldu, içlerinden kimseye izin verilmemişti. Ebu Bekre izin verildi, girdi, sonra Ömer geldi o da istizan etti ona da izin verildi. Girince Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem Hazretlerini çevresinde kadınları oturmuş gayet durgun ve sakit bir halde bulmuş ve binaenaleyh herhalde bir şey söyliyeyim, Peygamberi güldüreyim deyip şöyle söylemişti. Ya Resulallah: görseydin Harice kızı benden nefaka istedi, ben de kalktım ona boynunu bükü verdim deyince Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem güldü de bunlar gördüğün gibi benim çevremde nefaka istiyorlar buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bekir kalkıp Aişenin boynuna dürterek Omer de kalkıp hafsanın boynuna dürterek ikisi de siz Resulullah

sallâllahü aleyhi vesellemin yanında olmıyan şeyler istiyorsunuz ha: der,

Sh:»5093

bunun üzerine cümlesi de vallahi bundan böyle ebeden Resulullah sallâllahü aleyhi vesellemden yanında olmıyan bir şey istemeyiz demişler, sonra da onlardan bir ay, yahud yirmi dokuz gün uzlete çekilmişti. Sonra « يَآ اَيُّهَا النَّبِىُّ قُلْ لِاَزْوَاجِكَ » âyeti nâzil oldu tâ « لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ اَجْرًا عَظِيمًا » ye kadar vardı. Onun üzerine Aişeden başladı, ya Aişe sana bir emir arzetmek istiyorum dedi. İlââhirilhadîs. Yine Müslimde Ikrime tarikıyle mezkûr Hazreti Ömer hadîsinde: Hazreti Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem kadınlarından uzlete çekildiği vakıt mescide girdim, baktım nâs kederinden çakıllı yeri dürtüştürüyor ve resulullah sallâllahü aleyhi vesellem kadınlarını boşamış diyorlar, ve bu kadınların hicab ile emrolunmalarından evveldi. Ben bunu bugün öğrenirim, dedim, Aişeye vardım, ya Ebî Bekrin kızı senin şanın Resulullaha eza edecek dereceye vardımı? Dedim, benden sana ne? Ey ibni hattab sen kendi begbene bak dedi, onun üzerine Hafsaya girdim diye başlayan Hazreti Ömerin beyanatında şu fıkralar da vardır: iki istizanda izin verilmeyince sonra sesimi yükselttim, yarebah! Dedim, benim için Resulullahdan istizan et zannediyorum ki Resulullah sallâllahü

aleyhi vesellem beni Hafsa için geldim sanıyor. Vallahi Resulullah bana emrederse ben Hafsanın boynunu vururum, diye sesimi yükselttim, gel diye işaret etti, bunun üzerine girdim Resulullah bir hasîr üzerine dengilmişti, oturdum üzerine izarını çekti. Üstünde başka bir şey yoktu. İlââhirih... Kisrâ ve Kayser fıkrasından sonra, girdiğim vakıt yüzünde gadab görüyordum, Yaresulallah! Kadınlar yüzünden neşe meşakkati üzerine alıyorsun. Şayed sen onları boşarsan Allah seninledir, Melaikesi Cebrail ve Mikâil, ben ve Ebubekir ve mü'minler de seninleyiz demiştim ve Allaha hamdederimki ba'zan böyle bir kelâm söylediğimde Allah tealânın söylediğim sözü tasdık buyurmasını ümid ederdim, bu tahyir âyeti de böyle nâzil

Sh:»5094

olmuştur. « عَسٰى رَبُّهٗۤ اِنْ طَلَّقَكُنَّ »... Aişe binti ebî Bekir ile Hafsa Peygamberin sair kadınlarına karşı ikisi tezahür ederler - birbirine zâhir olurlar - dı, Yaresulallah sen onları tatlîkmı ettin? Dedim, hayır, dedi, Yaresulallah! Dedim: ben mescide girdim Müslimanlar çakılları dürtüyor. Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem kadınlarını boşamış diyorlardı, ineyim de boşamadığını onlara haber vereyimmi? Dedim, peki istersen, buyurdu, yüzünden gadab açılıncıya kadar konuşmağa devam ettim, nihayet şeeldi,

güldü, mübarek dişleri herkesten güzeldi, sonra nebiyyullah sallâllahü aleyhi vesellem indi, ben de indim, basamaklı kütüğe tutunarak indim, Resulullah yer üzerinde yürür gibi indi, elini sürmüyordu, Yaresulallah gurfede yirmi dokuz kadın dedim, ay yirmi dokuz olur buyurdu, ben mescidin kapısı üzere dikildim, Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem kadınlarını boşamadı diye en yüksek sesimle bağırdım ve şu âyet « وَاِذَا جَآءَهُمْ اَمْرٌ مِنَ الْاَمْنِ اَوِ الْخَوْفِ اَذَاعُوا بِهٖ وَلَوْ رَدُّوهُ اِلَى الرَّسُولِ وَاِلٰى اُولِى الْاَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ » nâzil oldu, o emri istinbat eden ben olmuştum, Allah azze ve celle tahyîr âyetini de inzal buyurdu اهـ.

İbni mâce de bu iylânın sebebi olmak üzere Hazreti Aişeden şöyle bir rivayet vardır: Resulullah sallallahü aleyhi vesellem ancak şunun için iylâ yaptı, çünkü Zeyneb onun bir hediyyesini geri çevirmişti, Aişe de « لَقَدْ اَقْمَاتْكَ = ya'ni seni horlamış» dedi bunun üzerine resulullah gadaba gelip hepsinden iylâ etti» اهـ. Bu da esbabdan biri olursa da ikisinden maadası hakkında sebebi kâfi değildir. Tahrîm âyetinin nüzulüne sebeb olmak üzere zikrolunan iylâ tahrîminden başka olarak iki yemînden daha bahsedilmiştir. Bunlardan birisi:

Peygamberin zevcelerinden birinin yanında bir bal şerbeti içmiş olmasından dolayı diğer ba'zı zevcelerinin sözleşerek magafir kokuyor diye lâtîfe etmeleri üzerine

Sh:»5095

Peygamberin bir daha bal içmemeğe bir yemîn etmiş olduğunu zikretmişlerdir.

Buharîde Aişeden: Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem «Zeyneb binti Cahş» ın yanında bal şerbeti içer ve onun nezdinde dururdu, ben ve Hafsa Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem hangimize gelirse magafîrmi yedin senden magafîr kokusu duyuyorum diyelim. Buyurdu ki «

لَا وَلٰكِنِّى كُنْتُ اَشْرَبُ عَسَلًا عِنْدَ زَيْنَبَ ابْنَةَ جَحْشٍ فَلَنْ اَعُودَ لَهُ وَقَدْ حَلَفْتُ لَا تُخْبِرِى بِذٰلِكَ اَحَدًا = hayır ve lâkin ben Zeyneb binti cahşın yanında bal şerbeti içerdim, öyle ise bir daha içmem, işte yemîn ettim. Bunu kimseye söyleme». Bu hadîsin son fıkrası Müslimde ve nese'îde, yemîn kaydi olmıyarak şöyledir: «

فَقَالَ شَرِبْتُ عَسَلًا عِنْدَ زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ وَ لَنْ اَعُودَ لَهُ فَنَزَلَ لِمَ تُحَرِّمُ مَآ اَحَلَّ اللّٰهُ لَكَ ﴿الى قوله﴾ اِنْ تَتُوبَا = hayır, Zeyneb

binti hacşın yanında bal şerbeti içtim, onu bir daha da içmem» buyurdu. Binaenaleyh şu nâzil oldu « لِمَ تُحَرِّمُ مَآ اَحَلَّ اللّٰهُ لَكَ » ilâ kevlihi - « اِنْ تَتُوبَآ » Aişe ve Hafsa için - « وَاِذْ اَسَرَّ النَّبِىُّ اِلٰى بَعْضِ اَزْوَاجِه حَدِيثًا » de (لِقَوْلِه بَلْ شَرِبْتُ عَسَلًا = hayır bal şerbeti içtim dediği için).

Bununla beraber Müslim bu hadîsi daha mufassal olarak Hişam ibni urve tarikiyle yine Hazreti Aişeden diğer bir suretle de şöyle rivayet etmiştir: Aişe dediki: Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem tatlıyı ve balı severdi, ikindi namazını kılınca kadınlarını dolaşır, yanlarına varırdı, derken Hafsaya girdi onun yanında kala geldiğinden daha çok kaldı, sordum, bana denildiki Hafsaya kavmından bir kadın bir tulum bal hediyye etmiş, o da Resulullaha ondan bir şerbet içirmiş, ben buna her halde bir şaka yapalım dedim ve bunu Sevdeye anlattım ve dedimki o yakında sana gelecektir, yanına geldiği vakıt Yaresulallah magafîrmi yedin? De «o sana hayır diyecektir» o vakıt da bu koku nedir? De, (Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem kendisinde koku bulunmasını hiç istemezdi) diyecektirki «Hafsa bana bir bal şerbeti içirdi»

sen ona «o balın arısı urfut yalamış» de, ben de öyle diyeceğim, ya Safiyye, sen de öyle söyle. Hasılı Sevdenin odasına girdiğinde - Sevde vallahi ya Aişe, o bana söylediğini senden korkuma az daha o kapıda iken söyliye yazdım derdi - Resulullah yaklaşınca Yaresulallah! Magafîrmi yedin? Demiş, hayır, buyurmuş, o halde bu koku ne? Demiş, Hafsa bir bal şerbeti içirdi buyurmuş, oda « جَرَسَتْ نَحْلُهُ الْعُرْفُط » arısı urfut yalamış demiş, bana geldiği zaman ben de öyle söyledim, Safiyyeye vardığında o da öyle söylemiş, sonra Hafsaya vardığında Ya Resulullah! Ondan takdim edeyimmi? Deyince bana onun lüzumu yok buyurmuştur. Sevde: sübhanallah vallahi onu mahrum ettik ya Aişe diyordu, ben ona sus sesini çıkarma dedim.

Görülüyorki lâtîf olmakla beraber sonu tatlı gelmemiş olan bu şerbet şakasını anlatan bu iki rivayet, esasta müttefık ve yekdiğerini mütemmim olsa da birinde bilittifak Zeynebe karşı, birinde de diğerleriyle bilittifak hafsaya karşı olduğu anlatılmak ı'tibariyle eşhasta mutearızdır. Şukadarki buharî Hazreti Ömer hadîsine muvafık gibi görünen evvelki rivayeti tercih etmiş olduğundan ba'zı müfsirîn bunu « قِيلَ » diyerek kaydeylemiştir. Lâkin hadîsin Müslimdeki ikinci rivayetinde şaka fıkraları hep tevriyeli olduğu için kizbi zâhir denecek hiç bir ciheti yoktur. Halbuki evvelkinde « إِنِّى أَجِدُ مِنْكَ رِيحَ الْمَغَافِيرَ » fıkrasında « مِنْكَ » kaydi zâhiren yalan olmak lâzım

geliyor. Çünkü magafirin kokusunu sevmiyen Hazreti Peygamber öyle bir koku hissetmemiş olduğu halde berikilerin senden duyuyoruz demeleri asılsız bir şey söylemiş olmalarını iktiza eder. « اِنَّ فِى الْمَعَارِيضِ لَمَنْدُوحَةً عَنِ الْكَذِبِ » buyurulduğunu bilen Hazreti Aişenin şanı, zekâ ve dirayeti ise şaka ve

Sh:»5097

lâtîfe tarzında bir hiyle için olsa bile böyle bir yalana tenezzül etmekten uzaktır. Fakat ikinci rivayetteki bu koku ne? Arısı urfut yalamış ta'birleri böyle değildir. Zira hoş bir kokuya da tevriye olabilir. Ve her hangi bir bal arısı urfuta konmuş da olabilir. Ve işte yüksek zekâlar yalanı irtikâbetmeksizin ledeliycab böyle cinaslı, tevriyeli, ta'rîz ve kinayelerden istifadenin yolunu da bilirler. Şu halde bu gibi ahvalde mütekellimin veya muhatabın hal-ü şanı da mecaz veya kinaye ile te'vile kerîne olacağından « مِنْكَ » senden dolayı, senin sayende demek olabileceği gibi magafîr kokusundan murad da hakikat olmayıp bir gönül teessüründen kinaye veya mecaz olmak suretiyle ince bir ma'naya hamledilmek lâzım gelir. Bu ise Hazreti Aişeyi bu lâtîfeye sevkeden gayret teessürünü ifade edeceği cihetle en yakışan doğru ve daha ince bir ta'rîz olur. Ve Resulullahın bir şerbetten dolayı yemîn etmiş olmasına bu ma'na daha iyi yakışır.

İKİNCİSİ - Sûrei Ahzâb tefsirinde isimleri geçtiği üzere Hazreti Peygamberin en son dokuz zevcesi vardı, bunlardan evladı olmamıştı. « اِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ » hukmünce milki yemîni bulunan bir kaç cariyesi de vardı. Zevcelerinin her birinin odasına nevbetle birer gün tahsıs etmişti. Bununla beraber ikindi namazından sonra hepsinin odalarını bir dolaşır, gönüllerini alır, akşam da nevbet hangisinin odasında ise orada yatsıya kadar cümlesi toplanır. Konuşurlar, sonra da herkes hucresine çekilirdi. Cariyeleri için ayrıca bir nevbet günü « قسم » yapılmazdı. Halbuki ma'lûm olduğu üzere cariyelerinden Mısırlı Hazreti Mariye Resulullahın «Ümmi veledi» ya'ni küçükken vefat etmiş olan oğullarından Hazreti İbrahimin anası olmak bahtiyarlığına mazher olmakla temayüz etmişti. Resulullahın diğer zevcelerine talâk verebilmesi şer'an halâl olabileceği halde ümmi veledi olan cariyeyi ne boşamak, ne de satmak halâl olmazdı. Ondan ayrılmak isterse ancak

Sh:»5098

azad etmek suretiyle ayrılabilirdi. Azad ettikten sonra yeniden nikâh etmesi caiz ve mendub olurdu. İşte ezvacı tahırata karşı Hazreti Mariyenin böyle bir hususiyyeti vardı. Burada mevzuı bahsolan tahrîm ve sir

mes'elesinde ba'zıları sıhhati sâbit olmıyan muhtelif ve muztarib şöyle bir rivayetten bahsetmişlerdir.

Hazreti Aişenin bir gününde yâhud onun en sevgili arkadaşı olan Hafsanın odasında bulunmadığı bir nevbet gününde Resulullahın ümmi veledi Hazreti Mariyeyi odasında kabul buyurmuş olduğuna Hazreti Hafsa geldiği zaman vakıf olunca bunu kendisine bir tahkır addedip gayretine dokunarak gücenmiş olmakla ona bir tarzıye olmak üzere Peygamberin Mariyeyi bir daha yaklaştırmamak üzere o bana haram olsun. Yâhud vallahi bir daha yaklaştırmam diyerek kendine tahrîm etmiş ve bunu kimseye söylememesini tenbih eylemiş olduğu halde Hazreti Hafsa sabredemeyip bu yemîni arkadaşı Hazreti Aişeye söylemiş olduğundan dolayı « لِمَ تُحَرِّمُ » nâzil olmuş bulunduğunu söyliyenler olmuştur. Gerek Hazreti Peygamberin Mariyeyi nezdine çağırmış olmasında ve gerek Hafsanın vakıf olunca bundan dolayı gayrete gelmesinde aklen ve şer'an reva görülmiyecek. İ'zam edilecek hiç bir cihet yoktur. Ancak bir zevcesini gayretinden dolayı tatyib için Hazreti Peygamberin ümmi veledini kendinden mahrum etmiş olacağını farzetmek rivayeten sahih olmadığı gibi aklen kabule şayan da görülmez. Çünkü böyle bir hal karşısında hepsini tatyib ve taltîf etmek için Mariyeyi açıkça ı'tak edivermek gibi en kolay ve en basît bir çare dururken böyle yapmayıp da Mariyeyi mahrum etmesi veya hafsayı tatlîk eylemesi rivayet edilmiş bile olsa bunun sirr-ü hikmetini iylâ vak'ası gibi diğer bir sebebi mühimde aramak lâzım gelir. Buharî, Müslim, Tirmizî, Nese'î, İbni Mace gibi sıhahta Mariyeye dair böyle bir rivayet yoktur. Nevevî, Müslim şerhinde demiştir ki:

sahîhaynın

Sh:»5099

gayride merviy olan Mariye kıssası sahîh bir tarık ile sâbit olmamıştır. Taberî bu tahrîmde kendisine muhtelif iki rivayet varid olduğunu bir taraftan: ba'zılarının Zeydibni eslemden ve ibni zeydden ve Hazreti Ömerin beyanatı cümlesinden olmak üzere ibni abbastan Hafsaya tarzıye için Mariyenin tahrîmine dair ba'zı rivayetler de bulunulduğunu, diğer taraftan da böyle değil, şerbet tahrîmi rivayet edilmiş olduğunu kaydettikten sonra birbiriyle mutearız görünen bu rivayetlerin birisine bağlanmayı tasvib etmiyerek demiştirki: bu babta sözün doğrusu, savabı şöyle demektir: Resulullah Allahın ona halâl etmiş bulunduğu bir şey'i nefsine haram etmişti, o şey cariyesi olmak da caiz olabilir, meşrubattan bir şey olmak da caiz olabilir. Bunların gayri bir şey olmak da caiz olabilir. Fakat hangisi olursa olsun kendine halâl olan bir şeyi tahrîm olmuştu. Onun için Allah tealâ ona halâl kıldığı şey'i nefsine tahrîm etmesinden dolayı ıtabetti ve yemîninin çözümlüğünü «tahillesini» beyan buyurdu. Aleyhissalâtü vesselâmın bu tahrîmi bir yemîn ile yaptığına bürhanin nedir? Denecek olursa bunda Peygamberden tahrîmden başka bir şey vaki' olmamıştır diyenlerin de tahrîm yemînidir diyenlerin de kavlini biliyorsun? Denilmişki «buna karşı bürhan vazıhtır.

Çünkü gerek arabcada, gerek gayrisinde birisi cariyesi veya yiyecek yâhud içecek bir şey hakkında bu bana haramdır dediği zaman ondan aklen yemîn anlaşılmaz. Bu ma'kul olmayınca yemînin sade bir kimsenin halâl olan bir şey'e ona bana haramdır demesinden ibaret olmadığı ve binaenaleyh bunun hılâfına olan kavlin fesadı da ma'lûm olur.» Bununla beraber Peygamberin bu tahrîmi yemîn ile olmak da caizdir. Ve bu takdirde « لِمَ تُحَرِّمُ » niçin yemîn ederde halâlı kendine haram edersin demek olur. Bizim böyle Peygamberin bu tahrîmi yemîn ile yapdığına kail olmamız ancak şu hadîsten dolayıdır. Netekim

Sh:»5100

«

حَدَّثَنِى الْحَسَنُ بْنُ قُزَعَةَ قَالَ حَدَّثَنَا مسْلَمَةُ بْنُ عَلْقَمَةَ، عَنْ دَاوُدَ اَبِى هِنْدٍ، عَنِ الشَّعْبِىِّ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ اٰلٰى رَسُولُ اللّٰهُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ حَرَّمَ فَاَمَرَ فِى اْلاِيلَاءِ بِكَفَّارَةٍ وَ قِيلَ لَهُ فِى التَّحْرِيمِ لِمَ تُحَرِّمُ مَآ اَحَلَّ اللّٰهُ لَكَ » Hazreti Aişe dediki: Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem iylâ (yemîn) etti ve tahrîm etti.

Binaenaleyh iylâ da keffaret ile emrolundu, tahrîmde de kendisine « لِمَ تُحَرِّمُ مَآ اَحَلَّ اللّٰهُ » buyuruldu. İşte Taberînin ifadesi ve kararı bununla nihayet bulmuştur. Sonraki müfessirler de bunu ta'kıyb eylemişlerdir. Görülüyorki gerek evvelâ ba'zılarından naklettiği muhtelif Mariye rivayetlerini gerekse onlara mukabil daha toplu ve ekseriyyetli gösterdiği şerbet rivayetini mütearız vaz'iyyette gösterdikten sonra tefsirde onlara bağlanmayı tasvib etmeyip savabı son naklettiği Aişe hadîsile te'yid eylediği mutlak iylâ ve tahrîm kaziyyesinde olduğuna karar vermiştir. Yalnız bu iylânın zevcelerinden iylâ demek olduğunu ta'yin etmiyor.

İYLÂ, lügaten mutlak yemîn demek ise de şer'an « لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَآئِهِمْ تَرَبُّصُ اَرْبَعَةِ اَشْهُرٍ » âyetinde beyan olunduğu üzere kadına takarrüb etmemek üzere yapılan yemînin ismi olduğu da unutulmamak lâzım gelir.

Yukarıdan beri naklettiğimiz bütün bu rivayetleri ve bunlara dair gördüğüm tefsirlerde ve hadîs kitablarında mütalâa edebildiğim akvalı göre bildiğim kadar gözden geçirdikten sonra burada tahrîm yemînli veya yemînsiz mutlak tahrîme şamil olmakla beraber sebebi nüzul Hazreti Peygamberin bütün kadınlarından iylâ ya yemîn ve bu esnada mu'tadından fazla bir zühd-ü tecerrüd iltizam eylemiş olması

vak'ası olduğuna kanaat hasıl etmiş bulunuyorum. Bunun başlıca sebebi de «

يَآ اَيُّهَا النَّبِىُّ قُلْ لِاَزْوَاجِكَ اِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا

» âyetinin işaretinden de anlaşıldığı vechile ezvacı tahiratın Dünya hayat ve ziynetine az çok taalluk edebilen nafaka hususuna aid ba'zı talebleriyle Hazreti Peygambere karşı gösterdikleri bir tezahürdürki Aişe ve hafsa bunun en başında görünüyorlar. Resulullah zevcelerinin aleyhine gibi görünen bu iylâ ile yine

Sh:»5101

zevcelerinin saadet ve hoşnudluklarını düşünmüş olduğu için talâka azmetmemiş ve ancak onlara fi'lî bir nasıhat ve ibret olmak üzere bir ay için yemîn ile uzlet ve tecerrüdü iltizam etmiş ve bu müddet zarfında onların odalarında dargın dargın oturmayı muvafık görmiyerek ayrıca bir odaya çekilmiş ve onları kendi hallerinde bırakmakla beraber Hazreti Ömerin beyanâtından anlaşıldığı vechile kendisi bir izar ile bir hasîr ve bir yasdık ile bir namaz pöstekisi ve yiyecek için de biraz selem tohumu ve biraz arpa ekmeğiyle iktifa ederek kendine halâl olan sâir meta' ve erzaktan nefsini men'eylemiş ve şu halde bal şerbeti içmediği gibi cariyesini de yanına yaklaştırmamış, bunda da zevcelerinin haleti ruhiyyesini gözeterek iylâda onlara ilhak

eylemiştir. Ve aynî zamanda yemînini bozmayıp bir ay demek olan yirmi dokuz günü ikmal etmiştir. Bundan dolayı yemînini bozanlara farz kılınan keffaret lâzım gelmemiş olmakla beraber bir rivayete göre bir kul azadederek keffaret de vermiştir ki bunu ya tekmîli selâsiyn yapmadığı için ihtiyatan veya bal şerbeti yemîninin bir ay ile mukayyed olmamasından veya şükren yapmış olması da câizdir. Şunu da unutmamak lâzım gelirki sûrei Haşrde geçtiği üzere Resulullah fakrı ıztırarî ile fakîr değildi, ailesinin bir senelik nefakasını da ıddihar eylerdi. Lâkin fakrı ihtiyarî ile fukara hayatı yaşamağı sever, kendi hisabına iddihar etmez ve daima ihtiyacı olanlara infak eylerdi, ailesinin de böyle yaşamasını ve kendisine müşkilât göstermeyip daima Âhıreti düşünerek korunmalarını ve her hususta kendisine yar olmalarını isterdi ve onlardan dolayı Allahın kendisine halâl ettiğini haram ederek, ya'ni intifa' ve isti'malini câiz ve mübah kıldığı esbab ve vesaitten istifadeye kalkışmayıp nefisini men'

Sh:»5102

ederek uzlete çekildi. Bu ise Allahın emriyle teşriî bir tahrîm değil «

كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِبَنِى اِسْرَآئِيلَ اِلَّا مَا حَرَّمَ اِسْرَآئِيلُ عَلٰى نَفْسِه

» âyetinde beyan buyurulduğu üzere Ya'kub Aleyhisselâmın yaptığı gibi kendi nefsine aid bir

mahrumiyyete katlanmak ma'nasına ve bir sebebi zarurî olmaksızın ihtiyarî bir zühd idi. Halbuki Peygamberin böyle yapmasında teşriî bir ma'na olduğu zehabı hasıl olarak bunun, lâekâl i'tikâf gibi bir sünnet zannedilmesine ve bu suretle teşri'an dahi halâlı haram kılmak câiz olabileceği fikrine düşülmesine ve lysevilerin hakkına riayet edemeyip fiska düştükleri rehbaniyyet meslekinin tervicine velhasıl « لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَآ اَحَلَّ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوٓا » Nehyinin mesh olunmuş olması gibi bir takım yanlışlıklarla ümmetin tazyıkına ve Dünya mesalihinin muhtell olmasına sebebiyyet verilmiş olmak gibi, bir mahzûru melhuz bulunduğundan Allah tealâ bir cihetten Peygambere tenbih diğer cihetten de zevcelerine ıtab ederek onlar için lâzım gelen evsafı ta'lim ve ümmeti vikaye ve irşad için işbu « لِمَ تُحَرِّمُ » Sûresini inzal buyurmuştur. Şöyle ki:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿١﴾ يَآ اَيُّهَا النَّبِىُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَآ اَحَلَّ اللّٰهُ لَكَ ۚ تَبْتَغِى مَرْضَاتَ اَزْوَاجِكَ ۗ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢﴾ قَدْ فَرَضَ اللّٰهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ اَيْمَانِكُمْ ۚ وَاللّٰهُ مَوْلٰيكُمْ ۚ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٣﴾ وَاِذْ اَسَرَّ النَّبِىُّ اِلٰى بَعْضِ اَزْوَاجِهِ حَدِيثًا ۚ فَلَمَّا نَبَّاَتْ بِهِ وَاَظْهَرَهُ اللّٰهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهُ وَاَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ ۚ فَلَمَّا نَبَّاَهَا بِهِ قَالَتْ

مَنْ اَنْبَاَكَ هٰذَا قَالَ نَبَّاَنِىَ الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ﴿﴾

Sh:»5103

﴿٤﴾ اِنْ تَتُوبَآ اِلَى اللّٰهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا وَاِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَاِنَّ اللّٰهَ هُوَ مَوْلٰيهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَعْدَ ذٰلِكَ ظَهِيرٌ ﴿٥﴾ عَسٰى رَبُّهٗٓ اِنْ طَلَّقَكُنَّ اَنْ يُبْدِلَهٗٓ اَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكُنَّ مُسْلِمَاتٍ مُؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تَآئِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَآئِحَاتٍ ثَيِّبَاتٍ وَاَبْكَارًا ﴿٦﴾ يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا قُوٓا اَنْفُسَكُمْ وَاَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلٰٓئِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللّٰهَ مَآ اَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٧﴾ يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَعْتَذِرُوا الْيَوْمَ اِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴿﴾

Meali Şerifi

Ey o Peygamber! Sana Allahın halâl kıldığını niçin harâm edersin, zevcelerinin hoşnudluğunu ararsın? Maamafih Allah gaffurdur rahîmdir 1 Allah sizin için yemînlerinizin çözümlüğünü farz kılmıştır ve Allah sizin mevlânızdır, hem de alîm

Sh:»5104

hakîm odur 2 Ve hani Peygamber zevcelerinin ba'zısına sirr olarak bir söz söylemişti, vaktâki o onu haber verdi, Allah da Peygambere onu açtı, açınca Peygamber - o zevcesine - birazını tanıttı, birazından da sarfınazar etti, ana bu suretle anlatıverince bunu sana kim haber verdi dedi, bana dedi, o alîm, habîr nübüvvetle haber verdi 3 Eğer Allaha tevbe ederseniz ne iyi, çünkü ikinizin de kalbleriniz eğildi, yok eğer ona karşı tezahüre kalkışırsanız haberiniz olsunki Allah onun mevlâsı, hem Cibrîl ve mü'minlerin salihi, onun arkasından da melâike zahîrdir 4 Gerekki rabbi, şayed o sizi boşarsa, yerinize ona sizlerden daha hayırlı zevceler verir öyleki müslimeler, mü'mineler, kaniteler, tâibeler abideler, saimeler, seyyibler ve bâkirler 5 Ey o bütün iyman edenler! Kendilerinizi ve ailelerinizi koruyun bir ateştenki yakacağı o insanlar, o taşlardır, üzerinde öyle Melekler vardırki yoğunmu yoğun, çetinmi çetin, Allah kendilerine ne emrettiyse ona ısyan etmezler ve her neye me'mur iseler yaparlar 6 Ey o küfredenler! O gün özür dilemeğe kalkmayın

çünkü hep yaptıklarınızın cezasını çekeceksiniz 7

1. ﴿يَـٰٓ اَيُّهَـا النَّبِىُّ﴾ Ey o Peygamber - bu nida evvelemirde bir tekrîm hıtabıdır. Sonra da edilecek ihtardan asıl murad kendi şahsı i'tibariyle değil, nübüvvet vasfı i'tibariyle ümmete tebliği matlûb olan ahkâm olduğuna işarettir.

﴿لِمَ تُحَرِّمُ﴾ Niçin tahrîm edersin? - Muzarı' sıygası halde zâhir olmakla beraber, ıstikbale de muhtemildir. Binaenaleyh niçin tahrîm ediyorsun demek olabileceği gibi niçin tahrîm edeceksin demek de olabilir. İstifham da inkârîdir. Bu cihetle bir nehiy ifade eder, iyi değildir etme demek olur. Balâda söylediğimiz vechile tahrîm, i'tikadî veya kavli veya fi'lî olabilir, Bir inşai hurmettir. Allahın haram kıldığını kimsenin halâl kılmak haddi olmadığı gibi

Sh:»5105

Allahın halâl kıldığında kimsenin hurmet inşa etmesi dahi kabil olamıyacağından « لِيُوَاطِؤُا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللّٰهُ » âyetlerinde geçtiği

gibi Allahın hukmüne karşı haramı halâl veya halâlı haram i'tikad edecek veya ettirecek vechile bir hurmet inşasına kalkışmak küfür ve muhadde olarak menhiy bulunduğundan bu cihet Peygamberde şöyle dursun mü'minlerde bile mutasavver değildir. Binaenaleyh burada tahrîmden murad esas i'tibariyle fi'li veya terki halâl olan kavlî veya fi'lî bir tahrîmdir. Tahrîmi kavlî ya şu haramdır gibi ihbar sıygasiyle veya bana haram olsun gibi inşa suretinde bir sözle olur. Mücerred ihbar kasdiyle söylenildiği zaman «bana halâl olan şu şey bana haramdır» demek bir yalan olur, bir tahrîm olmaz. Fakat aldım, sattım, boşadım haram ettim gibi ihbardan inşa kasdedilebildiği takdirde veya haram olsun gibi inşa sıygasiyle söylendiği surette bir yemîn olur. Keşşaf tefsirinde böyle tahrîmi kavlî hakkındaki akvali telhıs ederek derki: halâlı tahrîmin hükmünde Ebu hanîfe onu her şeyde yemîn görür ve o kimsenin tahrîm ettiği şeyde maksud olan intifaa i'tibar olunur: bir taamı tahrîm etmişse onu yememeğe yemîndir, cariyesine ise vatı' etmemeğe, zevcesine ise muayyen bir niyyeti olmadığı takdirde ondan iylâya yemîndir. Zıhara niyyet ederse zıhar, talâka niyyet ederse bâyin bir talâk olur. İkiye veya üçe niyyet ederse niyyeti gibidir. Yalan söyledim derse beynehu ve beynellah veya niyyete bırakılır ve fakat kazaya gelince iylânın ibtaline gidilmemesi diyanet olur. «Her halâl bana haram» derse bir niyyeti olmadığı takdirde yiyeceğe ve içeceğe aid, niyyeti varsa niyyete göre yemîn olur. Şafiî tahrîmi yemîn addetmemiş ve lâkin yalnız kadınlar hakkında keffarete sebeb saymıştır. Ona göre talâka niyyet ederse rıc'îdir. Ebu Bekir ve Ömer ve ibni Abbas ve İbni Mes'ud radıyallahü anhüm Hazretlerinden

menkul: haram yemîndir.

Sh:»5106

Ömerden: talâka niyyet ederse rıc'îdir. Aliyden: üçtür. Zeyidden: bâyin bir talâktır. Osmandan: zıhardır.

Mesruk, bir şey olmadığı re'yinde idi, şa'bî kezalik, bunlar «

وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ اَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هٰذَا حَلَالٌ وَهٰذَا حَرَامٌ

» ve « لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَآ اَحَلَّ اللّٰهُ لَكُمْ » âyetleri ile ihticac etmişler ve

Allahın tahrîm etmediğini kimse tahrîm edemez. Ederse onun tahrîmiyle haram olmaz demişler ve

Resulullahın tahrîmi ayrıca yemîn ile olduğuna zâhib olmuşlardır. اهـ. Ancak «

لَايُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِى اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا

وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْاَيْمَانَ ۚ » ve « كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ ۗ » âyatleri

mucebince yemîn ile tahrîm de Allahın tahrîmi cümlesindendir. Yemînler de urfe mübtenîdir. İhtilafın da

menşe'i budur. Tahrîmi fi'lîye gelince: hiç bir şey söylemeksizin bir halâldan kendisini veya gayrisini

men'eylemekten ibarettir. Meselâ, bililtizam kendi halâl malını yemekten çekinmek veya birisini su içmekten

zorla men'etmek fi'lî bir tahrîmdir. Netekim « وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ » de tahrîm böyle menı'

ma'nasınadır. İşte Peygamberin burada mevzuı bahs olan tahrîmi sade böyle fi'lî bir tahrîmden ibaretmiydi? Yoksa kavlî bir tahrîm de varmı idi? Bu surette de yemînmi idi değilmi idi? İhtilâf edilen mes'ele budur. İkinci âyette yemîn zikredilmiş olmak karînesiyle bir yemîn dahi bulunduğu anlaşılıyor. Rivayetler de bunu gösteriyor. Fakat bu yemîn sade haram olsun demekten ve bununla iylâya niyyet eylemekten ibaretmi idi? İmamı A'zam gibi bir çokları birinciye diğer ba'zıları da ikinciye zâhib olmuşlardır. Yukarıki rivayetlerden anlaşıldığına nazaran aleyhissalâtü vesselâm kavlen yaptığı tahrîm veya yemînin hududundan ziyade olarak fi'len de kendisini bir takım şeylerden men'eylemiştir. Meselâ pöstekiyi bile sermeyip de bir hasîr üstünde oturması ve bir izardan başka bir şey örtünmemesi fi'len bir iltizamdan ibaret demektir. Yemîn ise kadınlara ve nihayet bir de bala tealluk etmiş bulunuyor. - ﴿مَآ اَحَلَّ اللّٰهُ﴾

İstifhamdan

Sh:»5107

müstefad olan nehiy ma'nasına nazaran umum ifade eder. Binaenaleyh, nikâh, talâk ekil, şürb ve sair halâl ve mübah olan fııllerin ve müteallekatının her birine şamil olur. Yalnız Peygamberin sebebi nüzul olan tahrîmine nazaran mahdud ve ma'hud şeylerdir. ﴿لَكَ﴾ - hem hıllin kaydidir, hem de tahrîmin

müteallakını gösterir, « لِمَ تُحَرِّمُ عَلَيْكَ مَآ اَحَلَّ اللّٰهُ لَكَ » mea'lini ifade eder. Halâl olan bir şey'in herhalde işlenmesi vacib olmayıp vücub veya nedib tealluk etmiyen hususatta fi'li de terki de câiz ve mübah demek olduğundan icrası bir vazife değil, bir hak teşkil eder. Bir kimsenin kendi hakkından fedakârlık ederek kendini kendi halâlından kavlen veya fi'len mahrum etmesinde ise esas i'tibariyle bir memnu'iyyet yoktur. İki ciheti de halâldır. Hattâ « كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِبَنِى اِسْرَآئِيلَ اِلَّا مَا حَرَّمَ اِسْرَآئِيلُ عَلٰى نَفْسِه » gibi terki ba'zan mendub olabildiği de olur. Ancak gayrin bir hakkına veya hukukullahdan birinin edasına mani' olacak surette nefsine muzırr olduğu surette kavlen veya fi'len mahrumiyyeti iltizam ederek halâlı haram gibi tutmak da câiz olmaz. Ve bu gibi husta yemîn dahi edilmiş olsa keffaret verip o yemîni çözmek câiz olur. Peygamberin kendi kendine bir tazyikı demek olan bu tahrîmi mutlak olmayıp bir hal ile mukayyed olduğuna ve bunun bâısı Allahın emri değil, kadınlarının hoşnudluklarını gözetmekle alâkadar bulunduğuna tenbih için de buyuruluyorki:

﴿تَبْتَغِى مَرْضَاتَ اَزْوَاجِكَ﴾ - Razî ve Ebu hayyan bu cümlenin « تُحَرِّمُ » nin failinden hal olmasında ısrar etmişlerdir. Zevcelerinin rızalarını arayarak hoşnudluklarını gözeterek veya gözetirken demek olur. Lâkin Keşşaf, Kazıy Beyzavî ve Ebüssüud gibi bir takımları « تحرم » yi tefsir

veya de va'ıysini beyan için istiynaf olmasını da tecviz eylemişlerdirki niçin zevcelerinin rizasını ararsın da kendini sıkarsın

Sh:»5108

yâhud sen mücerred zevcelerinin hoşnudluklarını arıyorsun, o sebeble kendini sıkıyor, mahrumiyyete katlanıyorsun da Allahın seni serbes bıraktığı haklarından vaz geçiyorsun, halbuki Allah buna razıy değil, demek olur. Bu üçüncü istiynaf suretinde « لـك » üzerinde vakıf câizdir. Onun için secavendde « ج » konularak istiynafın muhtar olduğuna işaret olunmuştur. Tahrîmi bilhassa Mâriye veya bal yemîni hususlarına nazaran mülâhaza edip de zevcelerin hepsinden olan iylâya teallükunu göstermiyen müfessirler, bu ciheti işbu « تَبْتَغِى مَرْضَاتَ اَزْوَاجِكَ » kaydına muhalif gibi görmüşe benziyorlar. Filvakı yeknazarda zevcelerin hepsini tahrîm onların rızalarını ve hoşnudluklarını aramak kasdına münafi gibi görünür. Lâkin şerbet yemîni de hepsinin değil, olsa olsa yalnız ba'zısının hoşnudluğunu gözetmekten ibaret olacağı gibi Mariye yemîni hepsini memnun edebilecek olsa da bunu rivayet edenler onun yalnız bir zevceyi hoşnud etmek ve diğerlerine duyurmamak üzere yapıldığını söyledikleri cihetle bunda da hepsinin hoşnudluğu gözetilmemiş demektir. Gerçi « اَزْوَاجِكَ » lâfzı

cinse masruf olarak bir veya ikisine de muhtemil olabilirse de zâhir olan hepsine şumulüdür. Bu kayidde ise nefsi tahrîm, zevcelerin marzıysi olduğu söylenmemiş, onların hepsinin rızalarını ve hoşnudluklarını aramak sebeb ve maksadiyle yapılmış olduğu beyan edilmiş ve yukarıda iyzah ettiğimiz vechile iylâdan maksad da bundan ibaret bulunmuş olduğu için bunu Mâriye veya bal şerbetine tahsıs etmek umum ifade eden « اَزْوَاجِكَ ۖ » cem'inin zâhirine muhaliftir. Onun için bunu Mâriye ve şerbet sözlerini karıştırmıyarak iylâ, mes'elesini anlatmış olan Hazreti Ömerin yukarıda sıhahtan naklettiğimiz beyanâtı dairesinde anlamak lâzım gelirki. O da Peygamberin bütün zevcelerinden uzlet ile onların hoşnudluğunu gözetmek için bir ay tecerrüd ve meşakkati iltizam etmiş olmasıdır. Keşşaf haşiyesinde Ahmed ibni Münîr derki:

Sh:»5109

Peygambere « لِمَ تُحَرِّمُ مَآ اَحَلَّ اللّٰهُ لَكَ ۚ » buyurulması ona rifk-u şefakat ve onun kadr-u mansıbı kadınların hoşnudluğu için meşakkat iltizam eylemekten yüksek olduğuna tenbih içindir اهـ. Razî de ıtab için değil, tenbih için olduğunu ihtar eyler. Şu halde Hazreti Ömerin beyanatının nihayetindeki ıtab ta'birinin ifade ettiği serzeniş ve tekdir esas i'tibariyle Peygamberin kendisine değil, ona

karşı tezahür gösteren zevcelerine müteveccihtir ki bu da üçüncü âyetle anlatılacaktır.

﴿وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ - Vâv, i'tirazıyye veya istiynafiyye olup Peygamberin te'essürünü izâle için bir tezyîldir.

2. ﴿قَدْ فَرَضَ اللّٰهُ لَكُمْ﴾ - Farz kelimesi, Razî tefsirinde «sahibünnazm» dan nakledildiği üzere ba'zan icab ba'zan da sûrei tûrun evvelindeki « فَرَضْنَاهَا » gibi beyan ma'nasına gelir. « قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ » gibi «alâ» ile sılalandığı zaman şübhesiz iycabdan başkaya ihtimali olmaz. Ve lâkin buradaki gibi «lâm» ile sılalandığı zaman iki veche de muhtemil olur. Onun için burada Mukatil « بَيْنَ اللّٰه » diye, bâkıleri « اَوْجَبَ » diye tefsir etmişlerse de ikisi de muhtemildir. ﴿تَحِلَّةَ اَيْمَانِكُمْ﴾ -

TEHILLE, aslı tecribe tekmile tekrime, kelimeleri gibi tahlile olarak tef'il babından alâ gayri kıyas masdar olup kıyas olan tahliyl ma'nâsına veya mabihit'tahlîl ma'nâsına isim halinde kullanılır ki halâl etmek, çözmek, çözülmek ve çözümlük, halâllık demek olur. Yemînin halâllığı, çözümlüğü de birincisi yaptığı yemîni sadık olarak icra edip bitirmek, ikincisi inşaallah kaydiyle istisnâ etmek, üçüncüsü de ısrarında bir günâh bulunduğu takdirde bozup keffaret vermektir. Yemînin keffareti de

Sh:»5110

Sûrei Mâidede « وَاِذَا سَمِعُوا » cüzünün baş tarafında «

لَايُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِى اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْاَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ » âyetinde beyan olunmuştur. (Bak).

Burada Peygambere aid olan « لَكَ » hıtabından onunla beraber umum mü'minlere aid « لَكُمْ » hıtabına geçilmiştir. Bunda Peygamberin tahrîmi bir yemîn ile alâkadar olduğuna bir işaret varsa da yemîni bozduğuna bir delâlet yoktur. Ancak « وَاحْفَظُوٓا اَيْمَانَكُمْ » emri mucebince yemîni muhafaza lâzım olmakla beraber iylâ ve tahrîm gibi muzır ve mahzurlu yemînlerde ısrar iyi olmayıp onu çözerek farz olan keffareti vermek evlâ bile olacağını iş'ar vardır. Netekim hadîsi şerifte de «

مَنْ حَلَفَ عَلٰى يَمِينٍ فَرَاٰى خَيْرًا مِنْهَا فَلْيُكَفِّرْ عَنْ يَمِينِهِ ثُمَّ لْيَاْتِ بِالَّذِى هُوَ خَيْرٌ = her kim bir yemîn ile yemîn eder de sonra ondan hayırlısını görürse yemîninden keffaret versin, sonra o hayri yapsın» buyurulmuştur.

﴿وَاللّٰهُ مَوْلٰيكُمْ﴾ ve Allah sizin mevlânız - ya'ni sahibiniz ve malikiniz ve veliyyi emrinizdir.

- Onun için kendi arzularınıza göre değil, onun emirlerine göre hareket ediniz

﴿وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ﴾ - Binaenaleyh size verdiği emirleri ve ahkâmı da sizin maslahat

ve menfeatlerinizi bilerek ilm-ü hikmetiyle vermiştir. Tahrimin asıl sebebini ıhtar ile kadınların her hususta

hoşnudluklarını aramak neden dolayı iyi olmadığı beyan ve zevc ve zevce beynindeki esrarın muhafazası

lüzumuna tenbih ve kadınların kocalarına karşı tezahürü talâka sebebiyyet verebilecek ve binnetice ateşe

sürükliyebilecek mahzurlardan olduğunu tefhim ve öyle bir halde tevbe etmeyip ısrar edecek olanları

tehdid ile ezvacı tahirâta lâzım olan evsafı ve ahlâkı tafsıl siyakında buyuruluyor ki:

3. ﴿وَاِذْ اَسَرَّ النَّبِىُّ اِلٰى بَعْضِ اَزْوَاجِهٖ حَدِيثًا﴾ - Vâv, ibtidaiyyedir. İz

mahzuf « اُذْكُرْ » fi'line müteallık olarak vekti mazıyı ıhtar

Sh:»5111

içindir. Bir ılliyyet ma'nasını da ifade edebilir. Hıtab umumadır. Ya'ni aile hususatının ehemmiyyetini ve

tahrîm ve talâka sebebiyyet verebilecek ahvali anlamak için daima hatırda tutup anın o vaktı ki Peygamber

zevcelerinden birine sirr olarak bir söz söylemiş, bu sözü kimseye söyleme demişti - bu sirr ne idi? Evvela « حَدِيثًا » buyurulmakla bunun bir fiıl olmayıp zevc ile zevce beyninde kalması icabeden sade bir sözden ibaret olduğu anlatılıyor. Fakat ne o zevcenin isminin tasrihine ne de bu sözün neden ıbaret bulunduğunun beyanına bir garaz ve maksad teallûk etmediği için Allah tealâ âyette ne onun ismini ne de bu sözün ne olduğunu bildirmiyerek bu gibi aile beynindeki sirri bilenler tarafından dahi ifşa ve i'lân etmenin câiz olmayacağına tenbih buyurmuştur. O halde en doğrusu bunların kim ve ne olduğunu Allah bilir deyip tecessüse kalkışmamaktır. Maamafih tefsir ve hadîs kitabları bunu sükût ile geçiştirmemiştir. Bunlar, bu zevcenin Hazreti Hafsa olduğunda müttefık bulunuyorlar. Sirr olan söze gelince: bunda ancak üç sözden bahsedilmiştir. Birisi ve en sahih olarak rivayet edileni bal şerbeti yemînidir. İkincisi esas rivayeti zaıyf olmakla beraber daha çok dile düşmüş olan Mâriye yemînidir. Fakat bunların ikisinin de diğer zevcelerden gizlenmesi lâzım gelen büyük bir sirr olacağını ve bundan dolayı iki kadına karşı geleceği vechile Peygamberin mazher bulunduğu bütün kudret ve kuvvetin beyaniyle « فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ ۖ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَٰلِكَ ظَهِيرٌ » diye gayet dehşetli bir ıhtar ve tehdidin reva görüleceğini akıl pek de kabul edebilecek gibi görünmez. Gerçi asıl mes'ele söylenen sirrin esas i'tibariyle büyüklüğünde değil, zâtında küçük de olsa sirr olması i'tibariyle büyüklüğündedir. Ehemmiyyetsiz gibi görünen bir takım şeyler vardırki sırasında pek

büyük bir ehemmiyyeti haiz olabilir. Ve küçük bir sirri saklayamıyan büyüğünü hiç saklayamıyacağı cihetle kendisine

Sh:»5112

tevdi' edilen bir emaneti muhafaza edemiyeceğinden dolayı emniyyet ve i'timadı zayi' etmiş bir tühmet ve hıyanet mevkıine düşmüş olur. Bununla beraber ona yapılacak ıtab veya tevbih de onun mahiyyetiyle mütenasib olmak lâzım geleceği de «

«وَجَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ

Düstüriyle ma'lûmdur. Bunun için bizim kanaatimizce burada söylenen sirr diğer bir söz olmak gerektir. Şöyle ki: Üçüncüsü; Hazreti Peygamberin kendisinden sonra imametin Ebu Bekre ve Ömere geçeceğini hafsaya bir tebşir olarak haber vermiş ve ketmini emreylemiş olmasıdır. Tefsirlerin bir çoğunda zikredilmiş olan bu haber gerçi kütübi sittede nakledilmemiştir. Lâkin Mâriye tahrîmini rivayet edenler içindede bunu dahi beraber rivayet eylemiş olanlar bulunduğu gibi başkaca da mevsuk zevattan rivayet olunmuştur. Bahirde Ebu Hayyan şöyle diyor: «hadîs Mâriye sebebiyledir, bir de bal içtim denilmiştir. Meymun ibni mihran da dediki: Hadîs, Peygamberin Hafsaya sirr olarak söylediği şu hadîstir. «

اِنَّ اَبَا بَكْرٍ وَ عُمَرَ يَمْلِكَانِ اَمْرِى مِنْ بَعْدِى خِلَافَةً = Ebu Bekir ve

Ömer benden sonra hılâfeten benim emrime malik olacaklardır» اهـ. Âlûsî de bu rivayetleri daha cem'iyyetli toplıyarak demiştirki: ibni Merduye ibni Abbastan ve İbni ebî hatim Mücahidden tahric etmişlerdir: Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem Hafsaya Mâriye tahrîmini ve kendisinden sonra muhakkak Ebu Bekir ve Ömerin nâsa velâyetlerini sirren söylemişti, Hafsa da sirren Aişeye söyledi. Hakikaten bu emrin sirren söylendiği hakkında daha başka müteaddid haberler de vardır. İbni ebî adiy ve Ebu Nüaym Hazreti Sıddıkın fezailinde ve İbni Merduye bir kaç tarıyk ile Hazreti Ali ve İbni Abbastan şöyle rivayet eylemişlerdir: ikisi de dediler ki: Ebu Bekrin ve Ömerin emîrlikleri Allahın kitabında vardır: «وَاِذْ اَسَرَّ النَّبِىُّ اِلٰى بَعْضِ اَزْوَاجِهٖ حَدِيثًا». Peygamber Hafsaya demiştiki: baban ve Aişenin babası benden sonra nâsın valisidirler, Sakın kimseye söyleme. Ebu Nüaym bir

Sh:»5113

de fezaili sahabede Dahhâkten şöyle tahric eylemiştir. Âyette demiştirki: aleyhissalâtü vesselâm Hafsaya şunu israr eylemişdirki kendisinden sonra halîfe Ebu Bekir, ondan sonra da Ömer olacaktır. İbni ebî Hâtim bir de böyle meymun ibni Mihrandan tahric eylemiştir. Âlûsî bunları serdeyledikten sonra bir de şöyle der:

Şıy'a ecillesinden tabresî mecmeulbeyânda zeccacdan naklen demiştirki: aleyhissalâtü vesselâm Mâriyeyi tahrîm ettiği vakit kendisinden sonra Ebu Bekir ve Ömerin mülke sahib olacaklarını haber vermişti. Iyaşînin senediyle Abdullah ibni Atâi mekkîden, Ebî Ca'fer Muhammed bakır radıyallâhü anh Hazretlerinden rivayet ettiği de buna yakındır. Âyetin bu haberlere nazaran tefsiri şübhe yok ki bal hadîsine göre tefsirinden daha zâhirdir. Ve lâkin bal hadîsi daha sahihtir. Bütün haberlerin hepsini cem'etmek de olacak gibi görünmüyor. Nihayet denebilecek olan hulâsa şudur: üçüde olmuş ve ravîlerin ba'zısı bir kısmını ba'zısı da bir kısmını rivayet ederek bunun üzerine « يَآ اَيُّهَا النَّبِىُّ لِمَ تُحَرِّمُ » nâzil oldu demiştir. Ve hiç biri hasr iddia etmemiş olduklarından bu kelâm da sadık olur. Bu sahih olursa ihtilâfın halli kolaylaşmış bulunur. Değilse başkasını ara vallahü a'lem اهـ.

Bu muhakeme hayli güzel olmakla beraber biz buna şunu ilâve etmek istiyoruz. Yukarıda tafsıyl ettiğimiz vechile Sûrenin asıl sebebi nüzulü ne yalnız Mâriye yemînidir, ne de bal şerbeti yemînidir. Doğrusu zevcelerin hepsinden iylâ yemînidir. Obirleri nihayet onun esbab ve mukaddimâtından sayılmak lâzım gelir. Netekim Hazreti Zeynebin hediyyeyi reddi ve Hazreti Aişenin « اَقْمَاتَلْكَ » demesi ve nefaka mütelabeleriyle tezahürleri hep onun esbab ve mukaddimatından olmuştur. Bu i'tibar ile cemi' ihtimali belki daha ziyadesiyle mümkindir. Ancak Mâriye tahrîminin sebebinde söylenen rivayetlerin ba'zısı gayri ma'kul

ba'zısı da mütearız olduğu gibi beyan olunduğu

Sh:»5114

üzere şerbet rivayeti de Zeynebde mi, Hafsada mı olması noktasında mütearızdır. Halbuki imamet haberi hakkındaki rivayetler de hiç bir tearuz yoktur. Bunun kütübi sittede bulunmaması da sahih olmamasını ıktiza etmez. Bâhusus Meymun ibni Mihran Hazretlerinden vâkı' olan rivayet onun mevsukıyyetini te'yid eyler. Çünkü Meymun ibni Mihran tercemei hali Tehzibde ve sairede mazbut olduğu üzere Haseni Basrî Hazretleri ıyarında tabi'înin ekâbirinden olup Hazreti Ömerden, Hazreti Zübeyrden ve sair bir çok eshabdan hadîs rivayet etmiş ve kendisinden pek çok ekâbir ahzı feyzeylemiş ve Ömer ibni Abdil'azîzin son derece mahzeri i'timadı olarak kâtibliğini ve kadılığını yapmış ve yüz on yedi senesinde yüz yaşında olduğu halde on yedi günde on yedi bin rek'at namaz kılıp on sekizinci gün vefat etmiş, kibarı evliya'ullahdan bir zattır. Ömer ibni Abdil'aziz bunun senâsında şöyle dermiş, bu ve bunun gibi bir kaç kişi kaldı vefat ederlerse dünya muztarib olur. Eğer sir hadîsi hakkında Ebu Bekir ve Ömerin hilâfeti rivayetleri öyle mevsuk ve Hazreti Aliden dahi müteaddid tarik ile merviy olmasaydı şiy'anın ecillesinden bulunan zatlar bunu kâle bile almazlardı. Bir de bu sûreyi sûrei Mülkün ta'kıyb etmesi ve başında mevt ve hayatın zikredilmesi bize

buradaki sirrin Peygamberin vefatından sonraki mülk ve imamet mes'elesiyle bir alâkası bulunduğunu iymadan halî kalmıyor. Hasılı bu tafsılâttan çıkacak olan netice şudur. Gerek Mâriyenin halveti kıssası ve gerek şerbet yemîni rivayetlerindeki tafsılât kısmen mütenakız, mütearız ve muztaribdir. Bununla beraber bir bal şerbeti içilmiş, Mariye hakkında dahi bir tahrîm yapılmış olduğu da tafsılâttan kat'ı nazarla mecmuundan mutlak surette anlaşılmaz değildir. Fakat imamet hadîsinin rivayetlerinde bir tearuz ve tenakuz bulunmadığı gibi büyük bir sirr olmağa yakışan ve sirr olduğu için fitneden hazeren diğerleri

Sh:»5115

kadar ifşa ve işaa edilmemiş bulunan da budur. «عَرَّفَ بَعْضَهُ وَاَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ» dan anlaşılacağı üzere âyetde bahs olunan sirrin bir kaç kısmı bulunduğu da gösterilmiş olduğundan bunu yalnız Mariye veya esahh olan «شَرِبْتُ عَسَلاً» rivayetlerinin birine hasır doğru olmayıp imamet haberiyle beraber üç rivayetin cem'iyle zübdesi üzerinde mütalea etmek ve asıl sebebi nüzulün Hazreti Ömerin beyanâtı vechile bu gibi bir takım esbabdan neş'et eylemiş bulunan iylâ tahrîmi ile Peygamberin bir müddet uzlet ve tecerrüdü iltizam etmiş olması hâdisesi olduğu hakikatine varmaktır. Bu âyetten anlaşılan

bunun meb'dei Peygamberin bir zevcesine karşı bir fııl yapmış olması değil, sirr olarak mühim bir hadîs söylemiş olmasıdır.

﴿فَلَمَّا نَبَّاَتْ بِهِ﴾ Vaktâki o zevce bu sirr hadîsini haber verdi - rivayetlere göre Hafsa ketmedemeyip arkadaşı Aişeye gizlice duyurmuştu ﴿وَاَظْهَرَهُ اللّٰهُ عَلَيْهِ﴾ Allah da Peygamberine onu açtı. - Demekki Aişe söylememişti, lâkin Allah tealâ vahy ile anlatmış, Cibrîl haber vermişti. O vakıt Peygamber o söyleyen zevcesine ﴿عَرَّفَ بَعْضَهُ﴾ ba'zısını bildirdi ﴿وَاَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ﴾ ba'zısından da sarfı nazar etti - o zevcenin söylemiş olduğu sözün bir kısmını anlattı ise de bir kısmını yüzüne vurmadı, semahat gösterdi de tamamı kadar mahcub etmek istemedi. Ebüssüudun da kaydettiği vechile bu anlattığı imamet hadîsi idi denilmiş ve şöyle rivayet olunmuştur: aleyhissalâtü vesselâm ona, «ben sana bunu ketmet dememişmiydim» buyurmuş, o da «seni hakk ile gönderen zati a'lâya Kasem ederim ki arkadaşımın babasına Allah tealânın bahşetmiş olduğu keramete ferahımdan kendimi zabtedemedim» demiştir.

Ba'zıları burada « عرف = tanıttı» demek biraz azarladı, ıtab etti demek olduğunu söylemişlerdir.

Netekim bu ma'naca «ben onu sana bildiririm veya tanıtırım» demek dilimizde de vardır. Kur'anın bir çok yerlerinde « فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ » de bu ma'nayadır. Şübhe yokki söylediğinin birazını yüzüne vurmak da bir serzeniş bir ıtabdır. Bununla beraber bir rivayete göre, Peygamber, Hazreti Hafsayı rıc'î bir talâk boşamış Hazreti Ömer de ona «ali hattabda bir hayrolsaydı peygamber seni boşamazdı» demiş, sonra da Peygambere Cibrîl nâzil olup «ona ric'at et çünkü o savvamedir kavvamedir, ve her halde senin Cennetteki kadınlarındandır» diye tebliğ eylemiş, ma'amafi bu rivayet te'yid olunmamış, balâda naklolunan Hazreti Ömer hadîsinde boşamadığı sâbit olmuştur.

﴿فَلَمَّا نَبَّاَهَا بِهٖ﴾ Ona bunu böyle anlatıverince o zevce söylediği sirrin duyulmuş olmasından müteessir olarak ve inkâra da kalkışmıyarak birdenbire heyecan ile

﴿قَالَتْ مَنْ اَنْبَاَكَ هٰذَا﴾ kim haber verdi bunu sana? Dedi - Aişenin haber vermiş olup olmadığını öğrenmek istedi, buna karşı Peygamber de:

﴿قَالَ نَبَّاَنِىَ الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ﴾ bana o alîm habîr olan Allah haber verdi, dedi - işte kendine tevdi' edilmiş olan bir sirri muhafaza edemeyip de söyleyeni ne kadar gizli ve yakınına söylemiş olsa bile Allah tealâ onu böyle mahcubeder ve hele aile arasında, bilhassa zevc ve zevce beyninde

geçmiş olan bir sirri söylemek büyük büyük nedametlere sebebiyyet verebilir. İşte sizin hayırlınız, kadınlarına hayırlı olanınızdır = خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِنِسَائِهِ » buyurmuş olan Peygamber bu kadar söylemekle iktifa etti, yine onların hoşnudluklarını düşündü, sonra bu yüzden onlarda gördüğü ba'zı temenni ve tezahür karşısında da başka bir

Sh:»5117

şey yapmayıp mahza bir dersi ibret olmak üzere bir ay onları hallerine bırakarak bir yemîn ile kurbi iltifattan mahrum ediverdi öyle büyük ırfanı olan kadınların daha ziyade tehzibleri için de bu acı bir ders olmak lâzım gelirdi. Onun için bu beyandan sonra tarafı ilâhîden zevcelere hıtaben buyuruluyor ki 4. ﴿اِنْ تَتُوبَآ اِلَى اللّٰهِ﴾ eğer her ikiniz Allaha tevbe ederseniz - ki Hazreti Ömer hadîsinde bu ikisinin Aişe ve Hafsa olduğu geçmişti ﴿فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا﴾ Çünkü kalbleriniz ısga etmiştir. - Ya'ni kalblerinizde tevbeyi mucib bir kusur bir meyloldu: bir sirr söylenmekle gönlünüz de o cihete temayül edip birbirinize uyarak Resulullaha karşı ıhlâs vazifesinde kusur ettiniz, binaenaleyh tevbe ederseniz kalbleriniz edilen nasıhatı dinlemiş yünetine gelmiş olur.

SAGAT, aslı (sagavet) olub bir cihete meyil demek olan « صغو » masdarından fi'li mazi müfred müennestir. Muzarî « تصغى » gelir. « وَلِتَصْغٰى اِلَيْهِ » söz dinlemek veya dikkat edip kulak vermek, imalei gûş etmek demek olan ısga da bundan muştaktır. Buharîde: « صَغَوْتُ وَاَصْغَيْتُ مِلْتُ. وَلِتَصْغٰى لِتَمِيلَ » denildiği gibi Müslimde de me'sûr tefsir « مَالَتْ قُلُوبُكُمَا » diyedir. Müfessirîn « فَقَدْ » de « قَدْ » kelimesinden dolayı bu cümleyi doğrudan doğru « اِنْ تَتُوبَا » şartının cezası yapmayıp fai ta'liliyye olarak ceza makamına kaim ıllet olduğunu söylemişlerdir. Ma'lûmki meyil denilince haktan meyil tebadür eder, bu tevbeyi mucibdir. Na haktan hakka meyil de tevbenin lâzımı ve nasîhate ısga demektir. Bu suretle iki cihete de işaret edilmiş olmak için « هَالَتْ » denilmeyip « فَقَدْ صَغَتْ » diye ıllet, ceza makamına ikame olunmuştur. Sonra « قُلُوبُكُمَا » izafeti de şayanı dikkattir « قَلْبَاكُمَا » denilmeyip kulub, cem'i tesniyeye muzaf kılınmıştır. Halbuki iki kişinin ikiden ziyade kalbi olmaz. Mufessirler bunun maksad

zâhir

Sh:»5118

olduğu yerde iki tesniye bir yere getirilmemek nüktesiyle böyle cemi' veya müfred sıgasiyle isti'mâl

olunduğunu söylüyorlar.

Maamafih biz bundan diğer bir nükte anlamak istiyoruz. Murad yalnız şahsan iki zevcenin değil, ezvaci Peygamberînin iki zümre halinde toplandıklarına işaretle iki zümrenin hepsinin de kalblerine tenbih olmalıdır. Çünkü Peygamberin zevcelerinin böyle iki zümre halinde tezahür ettikleri ve Aişe ile Hafsa bir taraf, Zeyneble diğerleri de bir taraf olduğu rivayet de olunmuştur. Ve ihtimalki bu kerre hep birlikte olarak arzettikleri dileklerinde Aişe ile Hafsa önde bulunmuş olduklarından dolayı diğerlerinin onlar etrafında toplanmış bulunduklarına ve hepsinin tahrîmi bundan neş'et ettiğine işaret edilmiştir. Bundan sonraki âyette hıtabın « اِنْ طَلَّقَكُنَّ » diye mecmuuna tevcih olunmuş bulunması da bize bu fikri telkıyn etmektedir. Şu halde Hazreti Ömerin beyanatında Aişe ve Hafsa demiş olması bunların önde bulunmuş olmalarından dolayı olsa gerektir.

﴿وَاِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ﴾ Ve eğer Peygambere karşı ikiniz veya her iki taraf tezahür edecek olursanız - « تَظَاهَرَا », aslı « تَتَظَاهَرَا » dır. Böyle ta tekerrür eden sıygalarda muzareat tasının hazfı kıyasîdir. Tezahür, birbirine arka verip yardımlaşmaktır. « عَلٰى » ile sılalandığı zaman da diğer birine karşı tesanüd edip yardımlaşarak üstün olmağa çalışmak ma'nasını ifade eder. Burada teavün

ma'nasiyle tefsir edilmiş olmakla beraber « عَلَيْهِ » bunun Peygambere karşı birbiriyle bir teavün ve tesanüd demek olduğunu gösterir. « وَاِنْ تَظَاهَرَا » denilmekle bu tezahürün bilfiil yapılmış olduğu ifade edilmiş olmaz. Çünkü farz vukuu istilzam etmez. Ancak tekabül karînesi tevbe teklifini iycabeden meylin böyle bir tezahürü andırdığını ve bu sebeble büyük bir tehdide müstehikk olduklarını iş'ar eyler, onun

Sh:»5119

için Peygambere karşı öyle bir tezahür yapacak olanların kendilerini pek büyük bir muhataraya atmış olacaklarından dolayı sakınmaları lüzumu anlatılmak üzere yine cezanın ılleti, ceza makamına ikame olunarak Peygamberin hakk-u salâhiyyeti, maddî ve ma'nevî her kuvveti cami' bulunan şanı bülendi maddiyyetten ziyade ma'neviyyetinin büyüklüğü şöyle tefhîm olunuyor. ﴿فَاِنَّ اللّٰهَ﴾ hiç şübhesiz haberiniz olsun ki: Allah ﴿هُوَ﴾ o Allah ﴿مَوْلٰيهُ﴾ o Peygamberin mevlâsı, yardımcısıdır. - Ya'ni hak onun ve her şeyden evvel onun sahibi ve yardımcısı o alîm ve hakîm ve habîr olan Allah zülcelâldir. ﴿وَجِبْرِيلُ﴾ hem de Cibril - ruhulemîn olan ve Peygambere vahiy getiren o ma'nevî ve ruhanî kuvvet de onun yardımcısıdır. ﴿وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ve mü'minlerin salihi - o iki zevcenin

pederleri Ebu Bekir ve Ömerden her biri ve alel'umum mü'minlerin salih olan her ferdi onun yardımcısıdır.

Burada salih lâfzı bütün salihler cinsini iş'ar etmekle beraber müfred getirilmiş, iki kadının tezahürüne karşı «صُلَحَاءُ الْمُؤْمِنِينَ» veya «صَالِحُوا الْمُؤْمِنِينَ» diye maddî kuvveti teksir ile cem'ıyyet halinde mukabele reva görülmemiş, iki zevceden her birine nazaran izafette ahd ile en güvenebilecekleri babalarına, ya'ni Aişeye nazaran Ebu Bekre, Hafsaya nazaran Ömere işaret olmak üzere «صَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ» buyurulmuştur. Yukarıda müslimin ıkrime hadîsinde geçtiği vechile Hazreti Ömer «ben ve Ebu Bekir» demiş olduğu ve bu ikisi Hazreti Peygamberin vezîri halinde bulundukları cihetle mü'minlerin salıhleri cinsinden evvelemirde bu iki zattan her birinin ferden kıymetleriyle Peygambere sevgi ve hizmet hususundaki salâh ve sadakatlerine işaret için Cibrilin akıbinde «صَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ»

Sh:»5120

denilmiş olduğunu müfessirînin çoğu beyan eylemişlerdir. Bundan başka bu ifradda iki nükte daha vardır:

birisi: mü'minlerin sulehasından her ferdin Peygambere nusret hususunda cem'iyyet bulunup bulunmadığını gözetmeksizin Cibrîl gibi tek başına koşacağını ifade eyler. Netekim eshabı kiram gerek

münferiden ve gerek müctemian Peygamberin emr-ü hizmetine kemali sadakatle koşarlardı. İkincisi «صَالِحُوا الْمُؤْمِنِينَ» terkibinin yazîde değilse bile telâffuzda «صَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ» cem'inden farkı olmadığı cihetle kıra'et halinde bundan hem ferd hem cemaat ma'nası ihtimal üzere anlaşılır. Bu suretle salih ferdlerin bir cemaat mesabesinde olduğuna ve sair mü'minlerin ferden değilse de cemaat halinde onların arkasından gideceklerine delâlet eyler. Bu haysiyyetle bunu ma'hud, gayri ma'hud alelumum salih ferdler cinsi diye anlamak doğrudur. Bu kadar da değil ﴿وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَعْدَ ذٰلِكَ﴾ onun arkasından - ya'ni Allahın ve Cibrilin ve mü'minlerin salihinin sevgi ile yardımından sonra bütün Melekler de ﴿ظَهِيرٌ﴾ zahîrdir. - İşte Peygamber böyle bütün ma'nevî ve maddî kuvvetlerin sevgi ve yardımına mahzerdir. O halde ona karşı tezahürde bulunmanın nasıl bir felâkete müncerr olabileceğini düşünmeli ve bütün mü'mîn ve mü'mineler korunup sakınmalıdırlar. Böyle bir kudret karşısında bir kaç kadının tezahür de bulunmasının ne hükmü olur?

5. ﴿عَسٰى رَبُّهٗٓ اِنْ طَلَّقَكُنَّ﴾ - Görülüyorki burada hıtab, tesniye değil, cem'i müennes zamiriyle zevcelerin hepsine teşmil edilmiştir. Ve Peygamber onlara talak vermemiştir. Onların hoşnudluğunu gözettiği için kendini, kendine Allahın halâl kıldığı talâktan da men'eylemiştir. Ve böyle yapması onları boşarsa hayırlı kadınlar bulamıyacağı gibi bir mülâhazadan nâşi

değildir.

Sh:»5121

Gerektir ki onun rabbı olan Allah, şayed o, onları boşarsa

﴿اَنْ يُبْدِلَهٗٓ اَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكُنَّ﴾ sizin yerinize ona sizlerden daha hayırlı

zevceler verir. - Tefsirler burada şöyle bir suâl hatıra gelebileceğini söylerler: Peygamberin zevceleri

ümmehatı mü'minîn ünvanını hâizdirler. Yeryüzünde onların bedeli olabilecek onlardan daha hayırlı

kadınlar nasıl tesavvur olunabilir? Bu suâlin cevabı da şu olduğunu beyan ederler: onların o imtiyazları,

Peygamberin sevgili, itaatli zevcesi olmaları haysiyyetiyledir. Eğer eza ve ısyan ederler de Peygamber

onları boşayacak olursa o vakıt o sıfatları kalmaz o vakıt onların yerine gelecek ve ona her hususta itaat ile

riza ve mahabbetine nâil olacak olan kadınlar onlardan hayırlı olmuş olurlar. Netekim bu sıfatlara işaret için

buyuruluyor ki

﴿مُسْلِمَاتٍ مُؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تَآئِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَآئِحَاتٍ ثَيِّبَاتٍ وَاَبْكَارًا﴾ müslimeler, mü'mineler, kaniteler, tâibeler, âbideler, sâihalar, gerek seyyibeler ve gerek

bâkirler - bu vasıflar, « اَزْوَاجًا » e sıfat olup zevcelerde bulunması matlûb olan ahlâk ve ahvali

gösterirler. « مِنْكُنَّ » den hal olarak da mülâhaza edildiği surette doğrudan doğruya Peygamberin zevcelerinin hallerini ifade eder. Bu nükteye mebniy « مِنْكُنَّ » den te'hır olunmuştur.

İlk vasfı islâm, şirkten ve ahlâkı şirkten sâlim olarak Allahın birliğine ve Resulünün hakkıyyetine ıkrar verip Allahın emrine ve Peygamberin kavline inkıyad ve teslimiyyet, ikincisi iyman, diliyle ıkrar ettiği gibi kalbiyle de tasdık ederek içi dışı müsliman olmak. Üçüncüsü, kanitat: kunut, can-u gönülden itaatte kaim olmak. Dördüncüsü tâibât, tevbekârlık, en küçük bile olsa kusur ve günâhtan daima tevbe ve ihtiraz üzere bulunmak. Beşincisi, âbidât, gerek feraız ve gerek nevafil ıbadata devam. Altıncısı

Sh:»5122

sâihât, Dünya hayatı bir yolculuk bilip meışette bir yolcu gibi bulduğuna kanaat ederek sıyam ve perhizkârlığı ahlâk edinip daima ilerisini akıbet ve encamı, Allahın sevab ve ıkabını mülâhaza etmek. Siyahatten müştakk olan bu kelime hakkında üç kavil vardır: ba'zıları « لَا سِيَاحَةَ اِلَّا الْهِجْرَةَ » mazmununca muhacirât demişler, ba'zıları da tâate müteallık her işe koşar, Peygamberin git dediği yere gider hacca, cihada, sefere gidelim dese dahi gider ma'nâsını

vermişler. Ekser müfessirîn ise Resulullahdan dahi rivayet olunduğu cihetle bu gibi mevakı'de siyahat «savmden kinaye» olduğunu ve çünkü saimin hali azığı yanında olmıyan ve bulduğu yerde yemek yiyebilen seyyahın haline benzediğini söylemişlerdir ki bizim iyzah ettiğimiz meâl de buna raci'dir. Sûrei tevbede « اَلتَّآئِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّآئِحُونَ » âyetinin tefsirine bak.

Yedincisi seyyibât ve ebkâr, bu iki vasıf obirleri gibi ictima' etmeyip mütekabil bulunduğundan evvelkiler atıfsız getirilmiş olduğu halde bu ikisi bir «vav» ile fasl olunmuştur. Ba'zıları da bu «vav» a vavi semaniye demişlerdir ki yedi ile sekizin arasına gelir. Resulullahın zevcelerinde de bikr olarak aldığı yalnız Hazreti Aişe olup diğerlerini seyyibe oldukları halde tezevvüc ettiği de ma'lûmdur.

Ezvacı tahirâta bu vechile nasîhat olunduktan sonra umum mü'minlere hıtaben de buyuruluyor ki:

6. ﴿يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا قُوٓا اَنْفُسَكُمْ وَاَهْلِيكُمْ نَارًا﴾ ey o bütün iyman edenler! Kendilerinizi ve ehillerinizi ateşten koruyun - Cehennem ateşine süküklenmelerine sebeb olacak fitne ve ısyandan koruyarak Allahın emirlerine, tâate sevk edin. Çünkü aile sahibi kendinden mes'ul olduğu gibi ailesinden de mes'uldür. « كُلُّكُمْ رَاعٍ وَ كُلُّكُمْ مَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ » kezalik « خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِاَهْلِهِ » hadîsi şerifleri ma'lûmdur. Ebu Hayyanın kayd ettiği vechile Hazreti

Ömer, ya Resulallah! Nefislerimizi vikaye ederiz, fakat ehillerimizi nasıl vikaye edebiliriz?

Demişti,

Sh:»5123

Resulullah şöyle buyurdu: Allahın sizi nehyettiği şeylerden onları nehyedersiniz ve Allahın size emrettiği şeyleri onlara emreylersiniz, işte o, onları vikaye olur. Keşşafta da şu hadîsleri kayd eylemiştir: «Allah o kimseye rahmet buyura ki ey ehlim: ailem! Namazınıza, orucunuza, zekâtınıza, miskînlerinize, yetîminize, komşularınıza dikkat edin bakın dir, ola ki Allah tealâ onları onunla beraber Cennette cem'eder.». Evlâd, ehilde dahildir. Ba'zıları da enfüste dahil demişlerdir. Çünkü evlâd atadan cüzdür.

O Cehennem ateşi öyle bir ateştir ki ﴿وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ﴾ yakacağı o insanlar ve o taşlardır. Sûrei Bakare de « فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ» âyetine bak. ﴿عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ﴾ o ateşin üzerine me'mur galîz galîz, çetin çetin Melekler vardır. - Ki bunlara zebanî denilir. Bunların gılzatları ve şiddetleri

ehli Cehenneme karşıdır. Çünkü Allah onlara öyle emretmiştir. Bütün Melâikenin vasfı da ﴿لَا يَعْصُونَ اللّٰهَ مَآ اَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ﴾ dur. Onlar da Allahın emrine ısyan ve muhalefet olmaz, kendilerine her ne emr olunursa onu icra ederler. Bu inzardan sonra kâfirlere hıtaben de şöyle buyuruluyor:

7. ﴿يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَعْتَذِرُوا الْيَوْمَ﴾ ey o küfredenler bu gün ı'tizara kalkışmayın - ya'ni Âhırette o Cehennem ateşine atılacakları gün kâfirlere böyle denecektir. Çünkü o gün ı'tizarın hiç bir fâidesi olmıyacaktır. Onun için Dünyada iken küfürden ve i'tizar edilmek mecburiyyetinde kalınacak kötülüklerden sakınmak lâzım gelir.

﴿اِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ o gün ancak Dünyada yaptıklarınızın cezasını

çekeceksiniz. - Bu âyet, tahrîm vak'ası hakkında kâfirler tarafından mu'tad olduğu vechile Peygamberi ve mü'minleri rencîde edecek ba'zı lâkırdılar edildiğini veya ba'zı harekâtta bulunulduğunu iş'ar eder.

Herkes ameline göre mücazat edileceği için bundan sonra da mü'minleri tevbei nasuh ile tehzib ve tekemmüle tergib ve Peygamberi kâfirlere ve münafıklara karşı teşvık siyakında buyuruluyor ki:

﴿٨﴾ يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا تُوبُوٓا اِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَصُوحًا ۟ عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ ۙ يَوْمَ لَايُخْزِى اللّٰهُ النَّبِىَّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهٗ ۚ نُورُهُمْ يَسْعٰى بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَبِاَيْمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَآ اَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا ۚ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٩﴾ يَآ اَيُّهَا النَّبِىُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۭ وَمَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ ۭ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٠﴾ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَاَتَ نُوحٍ وَامْرَاَتَ لُوطٍ ۭ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدّٰخِلِينَ ﴿﴾

﴿١١﴾ وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ اٰمَنُوا امْرَاَتَ فِرْعَوْنَۘ اِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِى عِنْدَكَ بَيْتًا فِى الْجَنَّةِ وَنَجِّنِى مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِه وَنَجِّنِى مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِينَۙ ﴿١٢﴾ وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرٰنَ الَّتِىٓ اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِ وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ﴿﴾

Meali Şerifi

Ey o bütün iyman edenler! Allaha öyle tevbe edin ki nasuh (gayet ciddî, müessir, öğütcü) bir tevbe olsun, gerek ki rabbınız sizden kabahatlerinizi keffaretle örter de sizleri altından ırmaklar akar Cennetlere koyar, 8 o gün ki Allah Peygamberini ve onun maıyyetinde iyman edenleri utandırmıyacak, nûrları önlerinde ve sağlarında koşacak, şöyle diyecekler: ya rabbenâ! Bizlere nûrumuzu tamamla ve bizleri mağfiretinle yarlığa, şübhesiz ki sen her şey'e kadîrsin 9 Ey o Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara mücahede et ve onlara karşı kalın bulun, onların varacakları yer Cehennemdir, ona gidiş de ne fena gidiştir, Allah küfredenlere Nuhun karısiyle Lûtun karısını bir mesel yaptı, o iki kadın kullarımızdan birer salih kulun tahti

ısmetinde idiler de onlara hıyanet ettiler, onun için o iki salih kul da onları Allahın azâbından zerrece kurtaramadılar, o iki kadının ikisine de denildi ki: girin ateşe girenlerle beraber 10 Allah, iyman edenlere de Firavnin hatununu bir mesel yaptı: o vakıt o hatun demişti ki: ya rabbi! Nezdi ülûhiyyetinde benim için Cennetle bir ev yap ve beni Firavinden

Sh:»5126

ve onun amelinden kurtar, beni o zalimler kavmından necate çıkar 11 Bir de Imranın kızı Meryemi ki ırzını pek sağlam korudu, fakat biz ona ruhumuzdan nefh ettik, hem rabbının kelimâtını ve kitablarını tasdık etmişti, hem « قَانِتِينَ » den idi 12

8. ﴿تَوْبَةً نَصُوحًا﴾ Tevbei nasuh: nasuh bir tevbe - tevbe, makamatı iymaniyyenin evveli, hak yolculuğunun mebdei, vuslet kapısının anahtarıdır. Yukarılarda da geçtiği üzere lügatte rücu' etmek demek olan tevbe, şer'an de kabahatten kabahat olduğu için nedamet ederek vaz geçmektir. Vicdanında o

çirkinliğinden dolayı değil de bedenine, veya malına veya haysiyyetine bir zarar gibi herhangi bir korku veya ümid sebebiyle vaz geçmek, geçenlere tevbe değildir. Tevbe yaptığı kabahatin bir menfeatini bile görse onun haddı zatında çirkinliğini duyup tiksinerek vaz geçmektir. Burada tevbenin sıfatı olan nasuh ise gafur vezninde mübalega sıygası olup nush, nasahat, nasîhat maddesindendir. Bu madde Kamus sahibinin de Besairde beyan ettiği vechile esasen iki ma'naya mevzu'dur. Birisi halıslık ve safîlik ma'nasıdır. Netekim mumu alınmış halıs bala « عَسَلٌ نَاصِحٌ » denilir. Bu ma'naca nasuh çok halıs ve temiz demek olur. Birisi de söküğü dikmek, yırtığı yamamak suretiyle onarıp düzeltmek ma'nasınadır. Netekim elbisenin dikişine «nesahatüssevb» denilir. Bu ma'naca nasuh, çok ıslâh edici, hiç bir gedik bırakmıyacak vechile eksiklikleri düzeltip iyi onarıcı demek olur. Bu iki ma'nanın mecmuundan me'huz olarak da nush, hüsni niyyet ve hulûsıkalb ile hayırhahlık ederek eksiklikleri düzeltip ıslâh edecek öğüt vermek, va'zetmek, nasîhat eylemek ma'nasına gelir ki nasîhat o verilen öğüdün ismidir. Bu ma'naca da nasuh, çok iyi nasîhat edici demek olur. Evvelki ikisinde nasuh, tevbenin doğrudan

doğru sıfatı olarak halıs, ciddî, temiz bir tevbe veya insanın dînini, ahlâkını çok ıslâh edecek müessir bir

tevbe demektir. Üçüncü ma'naca ise nasuh hakikatte tevbe eden kimsenin vasfı olup tevbeye mecazı aklî suretiyle isnad edilmiş olur. Ya'ni bir tevbe ki onunla tevbe eden kimse evvelâ kendi nefsine, sonra da dolayısiyle diğerleri ne çok iyi nasîhat verip düzeltmiş olacağından nefsin hakkiyle düzelmesine sebeb olan o tevbesine izafet terkibi ile çok iyi nasıhatcının tevbesi ma'nasına tevbei nasuh demek doğru olacağı gibi tavsıf terkibiyle çok iyi nasîhat edici nasuh tevbe ma'nasına tevbei nasuh demek de daha belig olarak doğrudur. Bu tevbe nasıl olur? Kabahatlerden başka bir sebeble değil, mahza çirkinlikleri ya'ni Allahın rizasına muhalif bir kabahat oldukları için vicdanında nedamet ederek ve irtikâbından şiddetli gam duyarak ve bir daha bir çirkinlik yapmamağa azmeyliyerek vaz geçmek ve nefsini buna alıştırıp hiç bir sebeb ve mania, karşısında dönmemeğe karar vermekle olur. İbni Merduyenin rivayet eylediği bir hadîsi şerifte: Muaz ibni Cebel radıyallahü anh, Yaresulallah! Dedi, tevbei nasuh nedir? Buyurduki: kul yapmış olduğu günaha öyle nedamet etmek ve Allaha öyle arzı i'tizar, sonra da öyle dönmemektir südün memeye dönmediği gibi, Hazretî Ali radıyallahü anhten mervîdirki: a'rabînin birini « اَللّٰهُمَّ اِنِّیۤ اَسْتَغْفِرُكَ وَاَتُوبُ اِلَیْكَ » derken işitmiş, ya haza demişti: tevbeye dil çabukluğu yalancılar tevbesidir. O halde tevbe nedir? Deyince de demiştirki: onu altı şey cemetmiştir: geçmiş günahlara nedamet, feraizı iade, mezalimi redd, hasımlarla halâllaşmak ve bir daha dönmemeğe azmetmek, nefsi ma'sıyette büyüttüğün gibi Allaha tâatte eritmek ve ona maasînin tadını tattırdığın gibi

tâatın da acısını tattırmaktır. Tevbenin kabulu mes'elesi hakkında sûrei Nisâda geçen «

﴿اِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللّٰهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوٓءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ﴾. ﴿وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّـَٔاتِ حَتّٰٓى اِذَا حَضَرَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ اِنّى تُبْتُ الْـٰٔنَ وَلَاالَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ﴾»

Sh:»5128

âyetlerine bak. Gereği gibi yapılan tevbenin kabulu vaid buyurulmuş olduğuna dair hayli âyât ve ehadîs vardırki şu da o cümledendir. ﴿عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ﴾ gerekki rabbınız sizden kabahatlerinizi örter ilh. - Zira Kur'anda « عَسٰى » vaid ve ıtma' ifade eder.

Maamafih bunda dikkat olunacak bir kaç nokta vardır:

BİRİSİ, bunun haddi zatında Allah tealâ üzerine aklen vacib olmayıp nihayet bir va'di ilâhî muktezası olmasıdır. Tevbei nasuh hakkında böyle olunca onun madununda olan tevbeler hakkında da bundan daha ileri bir va'di ilâhî olmıyacağı da derkârdır. Şu halde « اِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللّٰهِ » deki « عَلَى » den anlaşılabilecek olan vücub da nihayet fevrî olarak yapılan tevbei nasuh ma'nasında bir vaid

ve teahhüd muktezasından başka bir vücub olmamak lâzım gelir.

İKİNCİSİ, mağfiret ve sevab ile hüsni kabul ümidini besliyerek tevbe etmek tevbenin halıs ve nasuh olmasına mani' değil belki şevk ve müeyyid olduğu anlaşılır. Kabahati, seyyiâti kabahat olduğu, çirkin bulunduğu için nedamet edip terk etmek hem yalnız kendi nazarında değil, haddi zatında hak tealânın ındinde çirkin olduğu için terk etmek, onun rizasına tevfıkı hareketle mazıy olan seyyiâtın dahi yapılmamış gibi örtülmesini ve bu suretle tam bir ma'sum gibi rizaya irmesini istemekten başka bir şey değildir.

Maamafih ÜÇÜNCÜSÜ, burada az çok ihtimal ifade etmekten hali de olmıyan « عَسٰى » bir de şunu ifade ederki: tevbe ile gûnahın örtülmesi hiç işlenmemiş gibi ılmi ilâhîden silinmesi demek olmıyacağı cihetle onun her hususta tam bir ma'suma müsavi olması lâzım gelecek derecede örtülmesi ma'nasına umumî bir vaid ve teahhüd anlaşılmasın, kabahat mademki yapılmış o yapılmıştır. İlmi ilâhîden silinmesine imkân ve ihtimal yoktur. Ancak

tevbei nasuh ile, hasanât ve keffaret ile örtülür, bağışlanır cezası afvolunur. Mazısi hisab defterinden silinir, hattâ ondan sonra hale göre tam bir ma'sum gibi muamele edilir. Fakat haddi zatında ma'sum olmadığı cihetle o derece yükseltilmesi hususunda te'minât verilmez, bununla beraber ümid de kestirilmez, çünkü Allah her şey'e kadîrdir. ﴿نُورُهُمْ يَسْعٰى بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَبِاَيْمَانِهِمْ﴾ - Sûrei Hadîdde « يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعٰى نُورُهُمْ » âyetine bak - ﴿يَقُولُونَ رَبَّنَآ اَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْلَنَا﴾ bununla Münafıkların halinden ihtiraz ile iymanda devam ve tarakkı taleb olunuyor. Rivayet olunduğuna göre bunu Münafıkların nuru sönüverdiği zaman Mü'minler hazer ederek söyliyeceklerdir.

9.

﴿يَآ اَيُّهَا النَّبِىُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ﴾ .

Bu âyet de bâlâda beyan edildiği üzere tahrîm vak'ası sırasında Peygamber şöyle şöyle kadınlarını boşamış, gassanîler Medineye hücum için hazırlanıyorlarmış gibi şayialar çıkararak, eracîf neşrederek zihinleri dırmalayıp fesad çıkarmağa çalışan kâfirlerin, münafıkların halleriyle alâkadar ve sûrei Ahzabda geçen «

لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ

فِى الْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ» âyetinin mazmuniyle mütenazırdır. Bunun bir nazîri de sûrei tevbede geçmiştir. Kâfirlere karşı mücahede ve kalınlık «وَاَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ» mazmunu üzere hazırlıkla Münafıklara karşı mücahede de ıhtar ve ihticac ile tebligât, ikamei hudud ve sırasına göre sirlerini ifşa ve her ikisinde de teyakküz, basîret ve metanetle olur. 10. ﴿ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا﴾ - bu gibi mevki'lerde darbı mesel garib bir haleti misal olarak irad edip garabette ona benziyen diğer bir haleti tanıtmaktır. Ya'ni Allah ona küfredenlerin hal ve meallerine şayanı dikkat acib ve garib bir misal olarak şunların hal ve meallerini irad buyurmuştur: ﴿امْرَاَتَ نُوحٍ وَامْرَاَتَ لُوطٍ﴾

Sh:»5130

ki Nuhun karısı ve Lûtun karısı - birinin adı Vâile, birinin adı Vâhile veya Vâlihe denilmiş. Bunlar ne oldu bilirmisiniz? ﴿كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ﴾ kullarımızdan iki salih kulun salâhı tahtinde idiler - her biri Allahın halis kulları içinden salâh ile temayüz etmiş birer şanlı Peygamberin, biri Nuh aleyhisselâmın biri de Lût aleyhisselâmın tahtı nikâh ve ısmetinde zevcesi ve bu sayede Dünya ve Âhret hayr-ü saadetini kazanabilecek bir mevki'de idiler ﴿فَخَانَتَاهُمَا﴾ öyle

iken onlara hıyanet ettiler - nankörlükle küfredip onlara inanmadılar. Nuhun karısı ona mecnun demiş, nemmamlık etmiş, sirr olarak talâkkı ettiği vahıy haberlerini Müşriklere duyurmuştu. Lûtun karısı da öyle münafıklık ediyor, evinde duyduğunu kavmına iriştiriyordu. Lûtun gizli gelen müsafirlerini haber vermişti. Bu babdaki rivayetlerin hülâsası budur. Saıyd ibni Cubeyr Nuhun karısı ne yaptığını bilmiyorum, Lûtun karısı müsafirlerini haber veriyordu demiştir. Râgıb derki: hıyanet ile nifak birdir. Ancak hıyanet ahd-ü emanet i'tibariyle söylenir, nıfak da dîn i'tibariyle söylenir, sonra da bunlar tedahul ederler. Şu halde hıyanet gizlice ahdi bozarak hakka muhalefet etmektirki bunun nekîzı emanettir اهـ. Bu âyetteki hıyanet de bu ma'nayadır. Her hıyaneti yaptılar demek değil, münafıklık ederek bir emanete hıyanet eylediler demektir. Burada döşeklerine hıyanet, ya'ni fucur ve zina ma'nası murad edilmek câiz olamıyacağı bütün tefsirlerde beyan olunmuştur. « مازنت امراة نبى قط = hiç bir Peygamberin karısı zina etmemiştir» diye bir hadîs varid olmuştur. « وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَآ اِلَّا زَانٍ اَوْ مُشْرِكٌ» âyetinden de bu ma'na mütebadir olur. Hem zina yalnız salihler nazarında değil, herkes nazarında leke ve tab'an menfurdur. Enbiya' ise menfur olan ahvalden müberradırlar. Fakat bir

Peygambere

karşı en küçük bir hıyanet de küfürdür. Hakkı inkârdır. Velev bir söz olsun emanete hıyanetin her türlüsü de hıyanettir. Gerek Nuh aleyhisselâmın gerek Lût aleyhisselâmın tahti nikâhındaki karıları da ıffetsizlik etmiş değil, lâkin onlara zevce olmak şerefinin ıktıza ettiği iyman ve tâate, salâh-u istikamete sahib olamamış, nâil oldukları ni'metin kadrini takdir etmiyerek küfr-ü küfrana meyletmiş, hayr u salâha çalışan zevcelerinin muvaffakıyyetlerini teshîle çalışacak yerde onlara eza ve hak düşmanlarının fesadlarına yardım edecek gizli ıhbarât ile fitneyi tahrik etmek suretiyle emanete hıyanet ederek Allahın gadabına gitmişler ﴿فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا﴾ onun için iki salih kul olan o iki Peygamber onları, o karılarını, Allahın azâbından kurtaramadılar. - O karıları kocalarının salâhı, Peygamberliği ve kurtarmak için himmetleri zerrece fâide vermedi, Nuh gemisine alamadı « وَاَهْلَكَ اِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ » buyuruldu, Lût da karyesinden çıkaramadı « اِلَّا امْرَاَتَكَ » buyuruldu. ﴿وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدَّاخِلِينَ﴾ ve o iki karıya şöyle denildi: girin ateşe girenlerle beraber - ikisi de helâk olan kâfirlerle beraber Cehenneme gittiler. Demekki yalnız kocalarının salâhı, Allah indindeki büyük derecesi, Peygamberliği bile küfreden karılarını Allahın azâbından, o çetin Meleklerin me'mur oldukları Cehennem ateşinden kurtaramaz. İşte bu, bütün kâfirler için mesel olmuş bir misaldir. Peygamberler hernekadar küfredenleri, islâh etmek, kurtarmak

isteseler de iymana gelmiyen, küfr-ü hıyanete tevbe etmiyenleri karıları bile olsa Alahın azâbından kurtaramazlar. Herkes kendi ameline göre cezasını bulur. Onun için gerek Peygamberin zevceleri ve gerek sair salihlerin zevceleri, bütün kadınlar kocalarının ve yakınlarının salâhıne, Allah indindeki makamına mağrur olmayıp Allahdan korkmalı ve kendileri salâha çalışmalıdır.

Sh:»5132

11. ﴿وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ اٰمَنُوا﴾ Allah iyman edenler için de - şu iki kadını mesel yapmıştır. Birisi ﴿امْرَاَتَ فِرْعَوْنَ﴾ Fir'avnin hatunu - ki Müzahimin kızı Asiyedir. Ba'zıları Hazreti Musanın ammesi, ya'ni halası denildiğini de söylemişlerdir. Hazreti Musâ Fir'avne karşı asasını salıverdiği zaman iyman etmiş, Fir'avn de onu iymanından dolayı şiddetli azâba çekmişti. Ebu Hüreyreden mervîy olduğuna göre güneşe karşı dört çivi ile çivileyip üzerine koca bir kaya bıraktırıvermişti

﴿اِذْ قَالَتْ﴾ o vakıt o hatun demiştiki

﴿رَبِّ ابْنِ لِى عِنْدَكَ بَيْتًا فِى الْجَنَّةِ﴾ yarab! Nezdi ülûhiyyetinde benim için Cennette bir evyap - ruhunun Allah yolunda iyman ile şehid olarak kabzolunup bu sebeble Allah indinde kurbı rahmete nâil olmasını ve Arşı rahmana en yakın bulunan Sidrei müntehanın yanında

Cennetülma'vâda kendisine ebedî bir âramgâh inşa edilmesini istemiş ﴿وَ﴾ demişti ki: bu suretle ﴿نَجِّنِى مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ﴾ beni hem Fir'avnden ve amelinden kurtar - hem onun habîs nefsinden ve hem kötü amelinden: şirk ile, zülm ile icra etmekte bulunduğu hukmünden, tesallûtundan halâs et ﴿وَنَجِّنِى مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾ hem de beni o zalimler kavmından - zulümde Fir'avne tabi' olup Ali Fir'avn unvanını takınmış olan kıptîlerden kurtarıp ebedî necata çıkar. - Böyle deyince rivayet olunduğu üzere ona derhal Cennetteki makamı keşf ile gösterilmiş ve hiç bir azâb duymaksızın ruhu nezı' olunmuş üstüne bırakılan kaya ruhsuz kalan cesedinin üstüne düşmüştür. Bu da Sahib « يٰسٓ » gibi doğrudan doğru Cennetlik olarak rahmet-ü rıdvana kavuşmuştur. Evet öbürleri de Dünyadan gitmiş bu da gitmiştir. Fakat arada ne büyük fark vardır. Onlar kavımlarını Cennete götürmek istiyen

iki Peygamberin elinde hayir ve salâh içinde Cennete götürülecek halde iken küfürleri yüzünden canları Cehenneme, ateşe gittiler. Bu ise kavımlarını ateşe sürükleyenlerin başı ve şirk-ü zulmün en büyük timsali bulunan Fir'avnin elinde ateşe sürüklenmek istenirken iymanı ve hakka ihlâsı yüzünden Cennetin en

yüksek makamına, kur-bı rahmana uçmuştur. Demekki herkes kendi amelinden mes'ul olduğu için kötü kocaların eline düşmüş bulunan yüksek kadınlar her tehlikeye rağmen fenalıktan sakınarak Allaha karşı iyman ve ıhlâslarını muhafaza ettikleri surette kocalarının fenalığından mes'ul olmazlar. Allah onları akıbet kurtarır. Hem yalnız evli olanları değil 12. ﴿وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرٰنَ﴾ bir de Imranın kızı Meryemi -dahi Allah iyman edenler için bir mesel yapmıştır. ﴿الَّتِىٓ﴾ O kız ki ﴿اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا﴾ ırzını sağlam korumuştu - ıffetini iyi muhafaza etmiş, yakasını, eteğini kal'a gibi muhkem tutup kimseye açmamıştı. Hattâ sûrei Meryemde geçtiği üzere ruh kendisine temessül ediverdiği vakıt bil « اِنِّىٓ اَعُوذُ بِالرَّحْمٰنِ مِنْكَ = Ben senden Rahmana sığınırım» diye korunmuştu. «

يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا ۝ يَآ اُخْتَ هٰرُونَ مَا كَانَ اَبُوكِ امْرَاَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ اُمُّكِ بَغِيًّا

» diye iftira ve kazf etmek istiyenlerin zu'mettikleri gibi tühmetli değil, eteği sağlam temiz bir kızdı. ﴿فَنَفَخْنَا فِيهِ﴾ fakat biz ona ruhumuzdan nefh eylemiştik - bir cesedden değil, doğrudan doğru ruhtan, ya'ni «kün» emriyle yaradılmış yüksek ve temiz bir mebdei hayat ve kuvvet olmak hasebiyle zati ülûhiyyete izafetle müşerref kılınmış bir emri rabbolan mukaddes ruhtan, Cibrilden bir kelime üfürülür gibi ona Isâ min tarafillah nefholunmuştu. Bize bu âyetin mazmunu şu fikri telkın etti. Demekki bir erkeğin sulbünde nutfe hüceyresi, bir kadının rahiminde

yumurtacık hüceyresi nasıl yaratılıyorsa bakir Meryemin

Sh:»5134

rahiminde ikisi de öyle bir emri rabbanî ile yaratılıvermişti demek Meryem o nefih lâhzasında hem dişi hem

erkek hasletini câmi' fevk'alâde bir ıstifa halinde bulunmuş «

وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفٰيكِ عَلٰى نِسَآءِ الْعَالَمِينَ» buyurulduğu üzere âlemin

kadınlarında görülmemiş bir mazheriyyetle mümtaz kılınarak haricî bir telkıha muhtac olmaksızın kendine

temessül eden bir ruhun nefhinden hâmil oluvermişti. Bu âyette Meryemin hem müennes hem müzekker

vasfında tasvir olunması bize bu ma'nayı ifham eden bir karîne gibi görünmüştür. Bu âyetin sûrei Enbiyada

geçen nazîrinde «

وَالَّتِىٓ اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا وَجَعَلْنَاهَا

وَابْنَهَآ اٰيَةً لِلْعَالَمِينَ» buyurulmuştu. Oradaki zamirlerin hepsi müennes olduğundan «

فِيهَا» zamiri de müennesi semaı olan ferce ircaı muhtemil olmakla beraber diğer zamirlerden tefkiki

lâzım gelmemek için Meryemin kendisine irca' olunmuştu. Halbuki burada müzekker zamiriyle « فِيهِ »

buyurulmuş, bu suretle diğer zamirlerden tefrık edilmiş olmakla bunun mercii bittabi' câlibi dikkat

bulunuyor. Zâhiri ferce raci' olarak ötedeki « فِيهَا » yı da bir tefsir olmasıdır. Evvelcede sözü geçtiği vechile (ف ٠ ر ٠ ج) maddesi esası lügatte açmak ve ayırmak ma'nasına mevzu' olmakla (ferc) kelimesi masdar olduğu zaman gam ve gussayı açmak ma'nasına geldiği gibi ism olduğu zamanda şakk ve fürce gibi iki şey arasındaki açıklık ma'nasına olarak yaka paça gibi herhangi bir yarığa, yırtığa, çatlağa, aralığa ıtlak olunur. Ve açıklık mefhumiyle bilhassa insanın bacakları arası demek olan apış arası ma'nasında hakikattir. Sonra bununla gerek erkek ve gerek dişinin avret mahalli olan uzvundan kinâye yapılır. Ve bu kinaye dişininkinde mefhumı aslîsiyle müterafık olduğundan dolayı daha ziyade şayi' olarak sarih gibi olmuştur. İnsanın çift a'zalarının isimleri Arabcada müennesi semaî olduğundan bu kelime de uzuv ma'nasına olduğu zamaz, ayn, uzn, yed, ricl gibi te'nisi vacib olup müennes zamiri gönderilir.

Diğerlerinde ise

fürce veya şakk ma'naları mülahazasiyle te'nisi de, tezkiri de câizdir. Kur'anın ebedi nezaheti bu bilgi lâfızları hep kinaye olarak iyrad eder. İşte yukarıda « فَنَفَخْنَا فِيهَا », burada « فَنَفَخْنَا فِيهِ » diye bir müennes bir de müzekker olarak ifade edilmesi iki zamirin de mercii ferc olduğunu tefsir ettiği gibi

bundan murad sarih olan uzuv değil, kinaye veya diğer bir ma'na olduğu da anlatılmış demektir. Onun için bu hususta İbni Abbastan menkul ve merviy olan tefsirde, Cibril gömleğin yakası içine üfledi « نَفَخَ جِبْرِيلُ فِى جَيْبِ الدِّرْعِ = denilmekle bu nefhın aşağıdan değil, yukarıdan olduğu ifade edilmiştir. Nefih ta'bir olunması da ruhun sereyaniyle hamlin kabarmasından kinayedir. Hasılı ﴿وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِ﴾ hem Rabbının kelimelerini ve kitablarını tasdık etti - kitablar, Peygamberlere indirilmiş olan bütün kitablar, kelimat da onlarda ifade olunan ve Allahın her şey'e kadir bulunduğunu « اِنَّمَآ اَمْرُهُۤ اِذَآ اَرَادَ شَيْئًا اَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ » mısdakı üzere dilediğini yaratır olduğunu anlatır. Harikul'âde vakıât ve mu'cizata müteallık vahiy haberleridir ki Meryem onlara inanmış olduğu gibi bu suretle Isâya hâmil olarak kendisi de onlardan bir kısmına bilfiıl mâsadak olarak o haberleri doğru çıkarmıştı ﴿وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ﴾ ve kanitînden, ya'ni kunut ve tâate, salât ve ıbadete müdavim mutı'în cümlesinden idi - kanitîn cem'i müzekker sıygası olmakla burada Meryem «kânet» in tahtinde «hiye» zamiri ile müennes olarak ifade edilirken erkek olan kanitlerden sayılarak ayni zamanda hem dişi hem erkek vasfını câmi' bir halde gösterilmiştir. Netekim Âli İmranda da « اقْنُتِى لِرَبِّكِ وَاسْجُدِى وَارْكَعِى مَعَ الرَّاكِعِينَ » âyetinde de bu ma'na vardır. Müfessirîn buna iki vecih söylemişlerdir. Birisi, mescidde namaz ve itaat hizmetine müdavim

bulunan erkekler, miyanında ve o zümreden ma'dud olmasıdır. Birisi de öyle kanitîn sülâlesinden gelmiş bulunmasıdır. Maamafih her

Sh:»5136

iki takdirde kendisinde iki haysiyyetin de ictimaını ifadeden hâlî olmadığı cihetle biz bunda arzettiğimiz ma'naya da bir işaret bulunduğunu görüyoruz. Allahü a'lem.

İşte Allah tealâ iki şanlı Peygamber olan Nuh Aleyhisselâmın karısıyla, Lût Aleyhisselâmın karısı küfr ile hîyanetlerinden dolayı bednam edip Cehennem ateşine atılmağa mahkûm olan en kötü kimselerle beraber o kötü âkıbete uğratarak kâfirlere küfrün fena âkıbetini göstermek için birer mesel yapmış olduğu gibi kaderinde Firavnin eline düşüp onun hatunu olmak mukadder bulunmuş olan Müzâhim kızı Âsiyeyi iyman ve şehadetle Allaha tekarrüb yolundaki o güzel dileklerine muvaffak ederek onun ve etbaının şerrinden ebediyyen necata çıkarıp yükselterek, kezalik Imranın kızı Meryemi de öyle akılları hayran edecek temiz ve ruhanî bir mazhariyyete erdirerek ikisini de iyman edenlere iymanın güzel âkıbetini anlatmak için birer mesel yapmıştır. Gerçi bunlar Allah tealânın akıllar fevkinde garib, harıkul'âde keramât ve mu'cizât

kabîlinden takdir ve ihsan buyurduğu tecelliyâtdan iseler de küfür ve hıyanet iyman ve ıhlâs ile ciddî dilek, ihsan ve ıffet, tasdık ve ıbadet gibi insanların iradî fıılleri ile de alâkası gösterilmiş iyman mevzu'larından oldukları cihetle tasdik ve imtisali, akıl ve iz'an' kalb ve vicdan sahibi her insan için dersi ıbret olacak kelimâtı ilâhiyye olduğu da anlatılmıştır. Muhakkak ki Peygamberin âilesi: ümmehatı mü'minîn olan zevceleri ve kızları ile ehli beyti, Sûrei Ahzabda geçen « لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ اَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا » buyurulduğu üzere en güzel misali ıbreti alanların en önündedirler. Hazreti Hadicenin, sonra Hazreti Aişenin, Hazreti Fâtımanın ve sair ümmehatı mü'minînin fezail ve menakıbı hakkında hadîs ve tefsîr kitablarında nice menakıb zikrolunmuş ve nice âsar yazılmıştır. Binaenaleyh bütün mü'minler ve âileleri bunları hiç bir zaman nazarı dikkatten dur dutmıyarak kendilerini ve âilelerini o dehşetli

ateşten koruyup bu nûri ilâhîden temamen istifade etmek için çalışmalıdırlar. Bu suretle Sûrei Tahrîmde âile hukuk ve terbiyesinde Sûrei Talâkın bir mütemmimi olarak Sûrei Teğabünün âhirindeki « يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اِنَّ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ وَاَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ

فَاحْذَرُوهُمْ وَاِنْ تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌرَحِيمٌ. اِنَّمَآ اَمْوَالُكُمْ وَاَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللّٰهُ عِنْدَهُ اَجْرٌ عَظِيمٌ » âyetlerini

tevzîh ederek Sûrei Teğabünün bir tetimmesi halinde hıtam bulmuş olduğundan şimdi burada ta Sûrei

Teğabünün başındaki «

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ » âyetine ve oradan da Sûrei Hadîdin evveliyle

Sûrei Vâkıanın âhirindeki «فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ» emrine kadar bütün bu beyanâtın

cezrine muntabık ve semeresinin istihsaline müteallık bir safhaya intikal siyakında Sûrei Mülk

başlayacaktır.